

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

2 | 2020

Vzhledem k vládním omezením kvůli šíření nového koronaviru jsme museli některé akce pro veřejnost zrušit. U dalších hledáme náhradní termín. Aktuální informace najdete na www.birdlife.cz.

duben a květen | Vítání ptačích zpěvu na mnoha místech ČR. **Aktuální informace na www.birdlife.cz.**

15. 5. – 10. 6. | Druhé hnízdní sčítání v rámci liniového sčítání druhů; www.birdlife.cz/lid.

18. 5. | Žákovská ornitologická konference, Praha, Toulcův Dvůr;

www.birdlife.cz/zakovska-konference-2020/. **Akce přesunuta na podzim.**

5. 6. | Noční příroda Josefovských luk; www.josefovskelouky.cz. **Akce zrušena.**

červen–červenec | Vycházky za ptačími sousedy; www.birdlife.cz.

17.–26. 7. | Volný pracovní tábor na Josefovských loukách; www.josefovskelouky.cz.

Akce proběhne podle aktuálních podmínek.

28. 8. | Noc netopýrů na Josefovských loukách; www.josefovskelouky.cz.

Akce proběhne podle aktuálních podmínek.

ORNITOLOG NA DRÁTĚ

POZNÁVEJTE PTÁKY
ONLINE S ODBORNÍKY

Spustili jsme nový pořad Ornitolog na drátě, abychom s vámi mohli zůstat v kontaktu i v době koronavirové krize. Vysíláme živě vždy **ve středu od 17:30 h** a každý díl je zaměřený na jiné téma. Webinář můžete sledovat na vašich počítačích a mobilech a zároveň máte možnost klást odborníkům dotazy.

Záznamy a více informací najdete na <https://www.birdlife.cz/ornitolog-na-drate>.

JAK PŘILÁKAT PTÁKY DO ZAHRADY?
A JAK ZAJISTIT, ABY TAM BYLI V BEZPEČÍ?

ODPOVĚDI NAJDETE V 5. DÍLE
ORNITOLOGA NA DRÁTĚ –
ZAHRADA PRO PTÁKY A NA
WWW.BIRDLIFE.CZ/PTACI-ZAHRADY.

Foto: Jiří Vecerník

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXVII, číslo 2/2020

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).

Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: ptacisvet@birdlife.cz

Redakční rada: **Alena Klvaňová**, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka

Jaroslav Cepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz | **Gabriela Dobruská**, dobruska@birdlife.cz | **Lucie Hošková**, hoskova@birdlife.cz | **Barbora Kaminiecká**, barbora.kaminiecka@nature.cz | **Jiří Sládeček**, sladecsek@psp.cz | **Věra Sychrová**, sychrova@birdlife.cz | **Zdeněk Vermouzek**, verm@birdlife.cz | **Lukáš Viktor**, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně. Pro členy ČSO v rámci členského příspěvku, roční předplatné 350 Kč. Obsah a všechna čísla najdete v pdf na www.birdlife.cz/ptaci-svet.

Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček** (www.kalacek.cz) | Tisk: **Grafotechna plus, s. r. o., Praha**

Jazyková korektura: **Milan Bronclík**

Toto číslo vyšlo 18. 5. 2020 v nákladu 4000 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 10. 7. 2020. Vyjde v srpnu.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Orel skalní (*Aquila chrysaetos*) na snímku Pavla Štěpánka.

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu birdlife.cz/ptaci-svet a profil na Facebooku facebook.com/Ptacisvet.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má 4 000 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

1 | Úvodník / *Lucie Hošková*

1 | Z terénu i z kanceláře / *Věra Sychrová*

Co přinesl poštovní holub

2 | Jak se vám žije s jiřičkami a vlaštovkami

Letem ptačím světem Bány Kaminiecké

3 | Jsme propojeni víc, než si myslíme

3 | Naděje pro aru škraboškového

3 | Ostrovní chřástal to zvládl

Z domova

4–5 | Zajímavá pozorování od října do dubna / *Ondřej Boháč,*

Jan Grünwald, Jan Studecký

Objektivem...

6–7 | Objektivem Pavla Štěpánka

Zajímavosti z ptačí říše

8 | Deset let Avifu / *Zdeněk Vermouzek*

9 | Co nám Avif řekl o příčinách změn přiletu tažných ptáků /

Jaroslav Koleček a Jiří Reif

Rozhovor

10–12 | Rozhovor s Petrem Voříškem / *Alena Klvaňová*

Poznáte...?

13–16 | Poznáte kulíky? / *Vojtěch Kubelka, Jan Hošek*

Mladým ornitologům

17 | Krutihlavovy hlavolamy / *Vladka a Jiří Sládečkovi*

17 | Polet se mnou do přírody / *Gabriela Dobruská*

Zajímavosti z ptačí říše

18 | Za kalousy z jižní Moravy až do Kikindy / *Gašpar Čamlík*

Příběhy ptáků s vysílačkou

19 | Stará dáma Kamila – samice orla mořského si užívá bez závazků / *Ivan Literák a kol.*

Zajímavosti z ptačí říše

20 | Zimní ladění zpěvu aneb proč slavíci tmaví na zimovišti zpívají mnohem hůře než na hnízdišti? / *Tereza Petrusková*

Ptačí svět v říši umění

21 | Dudek a Ptačí sněm / *Daniel Razím*

V ohrožení

21 | Ptáci opět letí o život – i s vaší pomocí / *Lucie Hošková*

22–23 | Zatím nejhorší sezona požárů v Austrálii / *Ondřej Belfin*

Ze života ČSO

24 | Nové rezervace ČSO / *Lucie Hošková, Břenek Michálek, Přemysl Heralt, Zdeněk Vermouzek*

25 | Jiří Formánek devadesátiletý / *Lucie a Martin Břejškoví*

25 | Stalo se „kouzelné slůvko“ v ornitologii ohroženým druhem? / *Patrik Molitor*

Za ptáky do světa

26–28 | Návyková „nuda“ severu / *Tomáš Grim*

Chraňme ptáky společně!

www.birdlife.cz/podporte-ptaky

Za poskytnuté dary
srdečně děkujeme!

Foto: Denisa Mléčková

BirdLife International je celosvětově sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

Příležitost ke změně

Letošní jaro je jiné. Tedy pro ptáky ne, ti migrují, zpívají i hnízdí stejně jako kdykoli jindy a zdá se, že na to letos mají i více klidu. Hodně jiné je pro lidi. Nejistota a strach o zdraví či o práci dolehla na leckoho z nás.

Ještě že máme ptáky! Nejlepším lékem na trudnomyslnost je vyrazit do přírody, ať již sami, nebo s rodinou. Je radost ptáky pozorovat a ještě větší radost jim pomáhat. Pozorování ptáků, a je to i odborně potvrzeno, snižuje stres, což zlepšuje fungování imunitního systému. Proto kdykoli můžete, běžte na ptáky!

V době karantény si výlety do přírody vychutnáváme opravdu naplno. Toulání se o samotě jarně se probouzejícím lesem, naslouchání ptačímu zpěvu, dýchání čistého vzduchu, vnímání přírodních krás. Možná teprve nyní si někteří lidé uvědomí, jak je vlastně příroda pro nás důležitá a jak nám chybí. Že to není žádná samozřejmost, ale že je nutné o ni pečovat. Upřímně mě děsí, když slyším naše politiky říkat: „Vydržte, pak se zase vrátíme k normálu.“ Premiér i ministři průmyslu říkají, že pro zelené dohody nebude prostor, hlavní je nastartovat zase ekonomiku. Nejsou sami, takové hlasy slyší i jinde v Evropě.

Opravdu to takto chceme? Chceme se opět vrátit do světa založeného jen na modle bezbřehého hospodářského růstu a konzumu? Hnát se opět k větším a větším výkonům a stresům? Sledovat, jak ve jménu blahobytu dál ničíme přírodu, na které jsme přítom bytostně závislí? Zkusme využít současnou situaci a zamyslet se, co můžeme sami změnit. Třeba to, do čeho se oblékáme, odkud pocházejí potraviny, které jíme, jak často, kam a čím cestujeme, ale i koho volíme. Jaké hodnoty jsou pro nás opravdu důležité a v jakém stavu chceme předat Zemi našim dětem. BirdLife International, jehož je ČSO součástí, dokonce sáhl v této situaci po odvážném kroku – požaduje po OSN zařadit právo na zdravé životní prostředí mezi základní lidská práva ve Všeobecné deklaraci lidských práv. I my chtějme po našich politikách, aby neodsouvali ozelenění politiky, ale aby naopak transformovali hospodářství a zemědělství na udržitelnější, šetrnější k přírodě, aby začali brát vážně hrozbu klimatických změn (třeba aby si uvědomili, že ta úmorná sucha už opravdu nejsou náhoda). Jinak nás čeká ještě mnohem vážnější krize, než je ta dnešní. Dokážeme potom mobilizovat prostředky na naši záchranu tak, jako je mobilizujeme v současné době?

Jsem opravdu hrdá na to, že se při své práci setkávám s lidmi, kteří mají hodnoty dobře srovnané. A nejsou to jenom zaměstnanci kanceláře, ale také členové, dárci a podporovatelé ČSO, kterým na přírodě opravdu záleží.

Lucie Hošková

Foto: Michael Hošek

#1Planet1Right

a healthy planet is a human right

U příležitosti 50. výročí Dne Země, který slavíme 22. dubna, zaslalo sdružení národních organizací BirdLife International generálnímu tajemníkovi OSN Antóniu Guterresovi otevřený dopis, ve kterém požaduje zařazení práva na zdravé životní prostředí mezi základní lidská práva ve Všeobecné deklaraci lidských práv.

Je to i výzva světovým lídrům – současná pandemie covid-19 je největší celosvětovou krizí od druhé světové války, ale současně přináší možnosti ke změně společnosti směrem k lepšímu zajištění ochrany přírody na planetě, na které celé lidstvo přímo závisí. K podpoře požadavku BirdLife se můžete přidat podpisem petice na Avaaz.org.

✎ **V Ptačím parku Josefovské louky jsme pozorovali vzácného dudka chocholatého.** Minulý rok jsme na pastvině umístili speciální budku pro dudky. Teď už jen budeme sledovat, zda přiletí i druhý dudka a budku společně obsadí.

✎ **Sedmý rok v řadě jsme vyzvali veřejnost ke sledování hnízd čápů bílých a zaznamenávání průběhu hnízdění.** Aktivitu čápů podrobně monitorujeme ve spolupráci s veřejností od roku 2014. V polovině letošního května bylo 618 dobrovolníků zkontrolováno přes 1200 čápích hnízd z celkových 1464. Přidejte svá čapí pozorování na naši mapu i vy na cap.birdlife.cz.

✎ **Už nyní se potvrzuje, že výběr mokřadní lokality nedaleko České Lípy pro náš nový ptačí park Mnišské louky je skvělou volbou.** Letos jsme tu pozorovali už několik vzácných druhů včetně slavíka modráčka středoevropského, luňáka červeného, jeřába popelavého či čírky modré. V nivě řeky Ploučnice jsme vykoupili část pozemků a další budou následovat. Chceme tu vytvořit mokřadní ráj nejen pro ptáky. Více o rezervacích i o tom, jak je podpořit, na str. 24.

✎ **Na přelomu března a dubna jsme v ptačím parku Josefovské louky provedli každoroční rituál spouštění a usazování stavičel, aby voda mohla proudit do zavlažovací soustavy.** Zároveň jsme připevnili velký nový ukazatel k odbočce do parku na Starém Plese, aby nás návštěvníci bez problémů našli. V parku už začali s namlouváním a hnízděním kulíky, čejky, bekasiny a další druhy.

✎ **Další novou rezervaci ČSO vytváří naše jihomoravská pobočka nedaleko Dubňan v nivě říčky Kyjovky, kde se prolíná mozaika vodních ploch, rákosin, luk a lesíků.** S využitím tradičních způsobů hospodaření se pokusíme rozšířit vhodné podmínky nejen pro ptactvo. Letos jsme tu pozorovali například voduše rudonohého, bukače velkého nebo kolpíky bílé.

✎ **Již devátým rokem mapujeme hnízdění čejky chocholaté a uvítáme pomoc veřejnosti.** Ohrožené polní ptáky sledujeme kvůli tomu, abychom mohli ochránit jejich hnízda, která jsou často přímo na poli a ohrožuje je zemědělská technika. Kromě čejek nás zajímají i další druhy hnízdící na zemědělské půdě – kulík říční, voduš rudonohý, břehouš černoocasý,

chrástal polní a moták lužní. Pokud je pozorujete, zadejte údaje na avif.birds.cz, pro bahňáky je vhodnější využít speciální modul cejka.birds.cz.

✎ **Začátkem března jsme zahájili další ročník projektu Jaro ožívá, s jehož pomocí sledujeme přelety ptačích poslů jara.** Jsou jimi čáp, vlaštovka, vlha, rorýs, kukačka a břehule. Kromě pozorování přiletů těchto druhů jsme děti vyzvali, aby nám posílaly kresby, na kterých znázorní, jak správně pozorovat ptáky. Více informací na springalive.net/cs-cz.

✎ **Druhého ročníku Ptačí hodinky se zúčastnilo 21 tisíc lidí, což je o 7 tisíc lidí víc než loni.** Nejčastějším hostem krmítek byla sýkora koňadra, skokanem roku byla sojka obecná, která přilétla na každé páté krmítko (loni to bylo jen každé deváté). Příčinou by mohl být zvýšený tah sojek ze severovýchodní Evropy. Výsledky na ptacihodinka.birdlife.cz.

✎ **Informovali jsme o iniciativě 3600 evropských vědců, kteří podepsali výzvu žádající udržitelné zemědělství.** Odborníci upozorňují, že kvůli intenzivnímu zemědělství se zhoršuje podnebí, degraduje půda, vody jsou kontaminované pesticidy a ubývají rostlinné i živočišné druhy. Výzva směřuje k reformě Společné zemědělské politiky EU a vědci upozorňují, že průmyslové zemědělství ničí přírodu by nemělo být podporováno z veřejných peněz. Zapojilo se i přes 200 vědců z Česka včetně odborníků z České společnosti ornitologické.

✎ **Smutná zpráva přišla od naší psí jednotky, která se zaměřuje na vyhledávání otrávených návnad a jejich zvířecích obětí.** Sam, jeden ze dvou pátracích psů, uhynul po náhlé břišní příhodě. Bylo mu necelých 11 let. Psovodka Klára Hlubocká pokračuje v terénní práci dál společně s dospělým a plně vycvičeným Chesapeake Bay retrievem Vikym. Děkujeme Samovi za jeho skvělou práci!

✎ **Jarního úklidu Josefovských luk a okolí se zúčastnilo 31 dobrovolníků.** Upravili vstup na Živou lávku, ořezali vrby tradičním způsobem „na hlavu“, aby se nezlomily a vznikaly v nich dutiny pro drobné živočichy, vypleli ostrůvek kulíků a čejek, připravili ho na hnízdění a vysbírali rekordních 83 pytlů odpadků. Děkujeme!

Jak se vám žije s jiříčkami Výsledky ankety na Facebooku

✎ Každý rok je máme u nás na vesnici. Ráda je pozoruji, stojím na balkoně a ony kolem mě krouží. Rády sedí na drátě, který je natažen asi pět metrů od balkonu. Povídají si, čistí peří, je to legrace je pozorovat. No a když na zimu odletí, tak je to tu bez nich smutné. V květnu už je vyhlížím a snažím se spočítat, kolik se jich vrátilo.

Kamila Novotná

✎ Mám jiříčky za oknem každý rok a jsou to miláčci. Na parapet, kam dopadá trus, pokládáme igelitové tašky, které se dají i s trusem vzít a vyhodit. Jiříčkám to nevadí a úspěšně vyvádějí mladé někdy i dvakrát za sezonu.

Magdalena von Helfenstein

✎ Měli jsme hodně zničenou fasádu, ale vzhledem k tomu, že se k nám jiříčky vracejí 50 let, jsou pod hnízdy podložky, kde občas smeteme ptačince. Nad dveřmi jsme jim tedy stavět nedovolili, ale ony to rychle pochopily a postavily si hnízdo kus vedle, kde to nikomu nevadí.

Lucie Svatošová

✎ Pod hnízda dáváme prázdné truhlíky. Z toho, co tam napadá, si pak dělám hnojivo – jiříčince (podle vzoru slepičince).

Miroslava Kožušková

✎ Žijeme si s jiříčkami spokojeně 18 let, my pozorujeme jiříčky a ony nás. Mám ráda jejich švitoření.

Marta Pešírová

✎ Letos je máme na chalupě ve všech oknech, moc rádi je s dětmi pozorujeme a posloucháme. Ta „zalískaná“ okna nakonec umyju...

Gabriela Hradilová

✎ K nám nelétaly, až letos. Byla jsem nadšená, začaly si stavět hnízdo skoro ve všech oknech našeho paneláku. Ale ostatní sousedi je tam nechtějí, tak jsou všude pytlíky v rozích nad okny, a tak si přestaly stavět hnízdo i u nás, což mě moc mrzí. Mně by nevadilo po nich uklízet, ale ostatní se asi o tu naši novou fasádu hodně bojí.

Michaela Seidlová

✎ Dvě hnízda máme hned u kuchyně, takže na sebe koukáme, když myji nádobí. Při stavbě hnízda jsem záměrně nechávala okna otevřená na větračku, aby věděly, jak si hnízdo udělat, aby jim otevřením okna nespadlo. Zvažovali jsme dát jim na fasádu nějakou poličku, ale házejí to pěkně čistě na parapet, odkud se to dá vymést, a okna pak jednoduše umyji. Fasádu máme vcelku novou, ale naši podnájemníci jsou důležitější.

Aneta Majerčíková

✎ U nás doma byly vždy vlaštovky a jiříčky. Tatínek jim dával pod hnízda desku a na podzim se vše uklidilo. Tito ptáčci přinášejí štěstí do domu.

Hana Nevědělová

✎ Na našem domečku si jiříčky postavily před třemi lety první hnízdo. Každý rok si přidaly další. A vůbec nemůžu říct, že by bylo všechno pokálené. A taky suším prádlo venku. Jsme rádi, že tu jsou, a každé jaro je vyhlížíme, jestli se vrátí.

Maruška Kurfiřtová

Foto: Toni Genes

Pod jednou střechou s jiříčkami

Máte-li zájem šířit osvětu, nabízíme vám letáky určené k rozdávání například do schránek domů, kde jiříčky hnízdí. Formulář pro objednávku výtisků a leták ke stažení v pdf je na birdlife.cz/ptak-roku-2020-jiricka-obecna.

Hnízda jiříček v Lulči (okres Vyškov) poškozená strakapoudem. Tamní strakapoud se na tento způsob predace podle sdělení místních specializuje.

Nová hnízda pro jiříčky na mém domě. Tak snad se brzy zabydlí!

Vít Kyselý

Foto: Jan Karbus

Když už se vlaštovky nikam nevejdou, každá kolna, maštala či chlívček jsou již obsazené a fronta zájemců je ještě velká, přichází na řadu osvědčená „košíčková metoda“. Po hodině už si vlaštovky místo okukují a druhý den už vesele stavějí přímo v košíčku.

Před lety jsem zachraňoval hnízda, které spadlo i s mladými vlaštovkami. Rodiče je dokrmili a příští rok už v košíčku dvakrát zahnízdili. Od té doby jsem metodu použil už mnohokrát, hlavně na místech, kde vlaštovkám hnízda nedrží.

Velikost košíčku musí být přibližně stejná jako přirozená vlaštovičí hnízda nebo o trašku větší. Ptáci si hnízdo dostavějí bahnem podle svého. Osvědčily se mi oválné košíčky o průměru 12–15 cm, kulaté mají rádi spíše rehci. Kvůli stabilitě košík přitluču hřebíky, aby se jeho dno mělo o co opírat a čosem se nevyvrátilo. Vnitřek vysteluju senem do jedné čtvrtiny. Výška od stropu by měla být jako u přirozených hnízd. U nás na statku hnízdí kolem dvaceti párů a košíčky přijímají tam, kde samy stavět nemohou, například kvůli šikmému stropu. Myslete také na to, aby byl košík chráněn před predátory a nedostala se k němu snadno po trámu třeba kuna. Abyste si nemysleli, že snad dělám z vlaštovek rehky: pokud máte rovný strop, stačí připevnit na trám prkénko a ptáci si na něm hnízdo postaví sami.

Jan Karbus

Foto: Irena Hronková

Již třetím rokem se k nám vrací pár vlaštovek. Místo k hnízdění si našly ve sklepě, který jim necháváme otevřený. Letošní sezonu zahájily 12. 4. kolem ranní deváté hodiny. Zrovna jsem pila venku kávu, když vidím, jak se samec snaží vletět do dveří zavřeného sklepa. Byla jsem úplně dojatá, hned jsem běžela otevřít. Ve sklepě mají bidla, pod nimi máme kvůli trusu položený kartonový papír, který se jednoduše vymění. Snad se jim bude u nás opět dařit jako v předešlých letech, kdy vylétlo každý rok deset mladých vlaštovek!

Irena Hronková

Foto: Jiří Fischer

Loňské vedro a „naše“ jiříčky! Vloni jsme nainstalovali koupěná hnízda. Po suchých letech, kdy jiříčkám hnízda padala, jsme zažili nádherné chvíle, když se jiříčky zabydlely v novém, dostavěly a dvakrát vyvedly mladé.

Jiří a Helena Fischerovi

Jsme propojeni víc, než si myslíme

Foto: Phil Barnes (rspb-images.com)

Záleží jen na nás, zda budou mít naše děti ve volné přírodě co pozorovat

Je krátce po Velikonocích a celý svět řeší jediné téma – pandemii vyvolanou novým typem koronaviru. Možná, že až budete číst tyto řádky, bude už vše zase jinak. Ale zamyslet se nad hlubšími souvislostmi neuškodí. Čím jsme si tuto pohromu zasloužili? Je to reakce přírody na naši činnost? Divoká zvířata patří do divočiny a legální i nelegální obchod s nimi přináší kromě miliardových zisků i rizika pro naše zdraví. Čínská tržiště plná stresovaných a v příšerných hygienických podmínkách držených zvířat jsou obrovským rizikem pro přenos chorob mezi druhy, člověka nevyjímaje. A virus, kterému se podaří přeskóčit z třeba i vzácného druhu (v podezření jsou kriticky ohrožení luskouni) na osmimiliardovou lidskou populaci, má vyhráno, potenciálních šířitelů má dost. Ptačí a prasečí chřipky, SARS, MERS a dnes covid-19 jsou choroby vzniklé úzkým a nepřírozeným kontaktem lidí se zvířaty. Kromě výnosného obchodu se zvířaty jsou na vině i další lidské činnosti, zasahující do dřívě neobydlených oblastí – osidlování, kácení, výstavba silnic. Podle Světového ekonomického fóra jsou příčinou třetiny epidemií z posledních let včetně šíření eboly a viru Zika. Klimatické změny zase posouvají hranice výskytu hmyzích přenašečů nebezpečných chorob, třeba malárie nebo horečky dengue. A naopak spousta účinných léků byla získána z druhů, které jsou ohroženy ničením prostředí. Nikdo dnes neví, o kolik záračných přípravků jsme přišli tím, že jsme jejich původce vyhubili dřív, než jsme je objevili... Současná pandemie ukazuje, že jsme ochotni se v zájmu vlastních životů a zdraví lecčeho vzdát. Vzájemných kontaktů, zábavy, sportu, cestování. Ze dne na den. Otázkou zůstává, čeho jsme ochotni vzdát se v zájmu zdraví celé planety, tedy nejen nás lidí, ale i ostatních druhů, se kterými ji sdílíme.

☛ *Volně podle birdlife.org*

Naděje pro aru škraboškového

O smutném osudu jihoamerického papouška aru škraboškového (*Cyanopsitta spixii*) jsme již v *Ptačím světě* psali. Druh nikdy nebyl početný. V době objevení v roce 1819 ve státě Bahia v severovýchodní Brazílii byla jeho populace odhadnuta na 180 ptáků. Kvůli odlesňování papoušků stále ubývalo, a naopak rostl zájem chovatelů o poslední kusy. Od roku 1988 žil ve volné přírodě už jen jediný samec, který si našel partnerku jiného druhu – aru marakánu, se kterou pravidelně neúspěšně hnízdil. Naposledy byl spatřen v říjnu roku 2000. V loňském roce byl ara škraboškový zařazen mezi druhy vyhynulé v přírodě. Jeho poslední šanci tak zůstává populace v zajetí, která se během 20 let ztrojnásobila na zhruba 160 jedinců. Brazilští ochránci přírody ve spolupráci s chovateli v Německu připravili plán na návrat arů škraboškových do přírody. V první fázi se počítá s vypuštěním 50 jedinců v přírodní rezervaci určené právě pro tento druh. Největší výzvou bude naučit odchované ptáky žít opět ve volné přírodě a ochránit je před pytláky, protože cena těchto papoušků je závratná. ☛ *Volně podle birdlife.org*

Foto: BirdLife / AI Wabra Wildlife Preservation

Ara škraboškový dnes žije už pouze v zajetí

Foto: BirdLife / Andersen Air Force

Chřástal guamský našel nové útočiště a s ním i druhou šanci

Ostrovní chřástal to zvládl

Chřástal guamský (*Hypotaenidia owstoni*) je jedním ze dvou druhů ptáků v historii, kterého se podařilo vrátit po vyhubení zpět do přírody. Tím prvním byl kondor kalifornský, jehož populace byla v 90. letech minulého století obnovena z jedinců chovaných v zajetí. Chřástal guamský, obyvatel malého tichomořského ostrůvku, je rychlý, ale nelétavý pták. Jeho osud zpečetili američtí vojáci, kteří po druhé světové válce dovezli na ostrov několik hadů druhu bojga hnědá. Hadi na ostrově rychle vyhubili vše, co před nimi nedokázalo utéct. Posledních 21 chřástalů bylo v roce 1987 odchyceno a následujících 35 let chováno v zajetí. Nadějí pro druh se stal 38 ha velký ostrůvek Cocos, na němž hadi nejsou. Malá populace založená z 26 ptáků vypuštěných v letech 2010 a 2012 se již samostatně rozmnožuje a je na vzestupu. Jestli se jednou vrátí i na Guam, závisí na tom, zda se z ostrova podaří dostat zavlečené bojgy. ☛ *Volně podle birdlife.org*

Bára Kaminiecká | pracuje na AOPK ČR, kde se věnuje problematice obchodu s chráněnými druhy živočichů a rostlin (CITES). Od dob studií má velkou slabost pro vodní a mokřadní ptáky. Je členkou výboru ČSO.

Zajímavá pozorování od října do dubna

Foto: Jan Grünwald

Poprvé v roce 2020 jsme tu opět s pravidelnou rubrikou, ve které vám přinášíme rekapitulaci nejzajímavějších pozorování, jež nám uplynulé měsíce přinesly. Z druhů, které se do dnešního výběru nevešly, jmenujme například kachnici kaštanovou, jež se objevila na Jarohněvíckém rybníku u Dubňan, nebo luňče šedého, zastíženého při tahu nad odchytovou stanicí na Červenohorském sedle.

Drop malý po 61 letech

Pořádné pozdvižení vzbudilo 20. března pozorování dropa malého (*Tetrax tetrax*), které vložil do databáze Avif Lukáš Brezniak. Nádherného samce ve svatebním šatu omylem vyplašil při procházce okolo letiště v Hranicích na Moravě a následně vyfotografoval přes stativový dalekohled, než mu ho definitivně vyplašil jiný kolemjdoucí. Hned následující den se rozjela pátrací akce, při které už se ho ale znovu nalézt nepodařilo. O to větším překvapením bylo, když se ráno 22. března objevilo další pozorování od Jiřího Kötta z Lešné na Vsetínsku, zhruba 16 km vzdušnou čarou od místa původního pozorování. Také tam se ho hned po zveřejnění vydalo hledat několik pozorovatelů. Až v odpoledních hodinách ho pak znovu našel Jan Havránek, který tak poprvé a naposledy umožnil pozorování i některým přespolním pozorovatelům. Během následující noci pták podle všeho odtáhl a ráno po něm zůstaly pouze stopy ve sněhu.

Drop malý hnízdil ve střední Evropě ještě v první polovině 20. století, po 2. světové válce ale velmi rychle vymizel. Historická hnízdiště jsou známa i z Rakouska nebo Slovenska a nejspíš řídce hnízdil také na jižní Moravě. Ještě v 50. letech minulého století se objevilo několik zástřelů nebo nálezů mrtvých ptáků výlučně z Moravy, z nichž většina byla z oblasti Moravské brány. Doposud posledním jedincem zaznamenaným na našem území byl pták zabíjící u dráty v Polnáku nad Odrou.

Chalupa pomaňanská zastížená v jižních Čechách

V posledních letech byl zaznamenán také v nejbližších zahraničních oblastech. V listopadu 2018 dokonce jen 2,5 km od českých hranic, v polích u rakouského Rabensburgu, a naposledy na jaře loňského roku u městečka Szczerowa východně od polského Krakova.

Orel volavý Tönn konečně spatřen

Orel volavý (*Clanga clanga*) patří nejen u nás mezi velké rarity. V minulých 20 letech tu byl pozorován jen šestkrát a další asi desítku záznamů tvoří satelitní odečty ptáků, kteří prolétli bez povšimnutí. Mezi nimi je i bezpochyby nejslavnější orel volavý na světě, který se vylíhl v roce 2008 v Estonsku a dostal jméno Tönn. Ještě před vylétnutím z hnízda byl vybaven malou vysílačkou, která zaznamenává údaje o jeho poloze. Slavným se stal především proto, že si jako jeden z mála orlů volavých vybral zimoviště na západě, konkrétně u města Elche ve Španělsku, a každý rok tak dvakrát prolétá přes řadu zemí, kde je jeho druh velmi vzácný. Prostřednictvím internetu může trasu Tönnova letu sledovat každý, aktualizována je průměrně jednou denně. Přes naše území přelétl poprvé na jaře roku 2012, další přelety pak byly zaznamenány na podzim 2016, na jaře i na podzim 2017, na jaře 2018 a na podzim 2019. Vždy si k přeletu zvolil jinou trasu a několikrát si dopřál i kratší zastávku, zejména u rybníků, které má tento druh v oblíbenosti.

Letos na jaře nahlásil satelit Tönnovu polohu v jižních Čechách nedaleko Hluboké nad Vltavou a později jen o kousek dál v lese u Třeboně. Tönn se rozhodl překrát studenou frontu v naší největší rybníční oblasti a v poslední den jeho výskytu, 1. dubna, se ho konečně podařilo na našem území poprvé přímo pozorovat. Dopoledne před desátou hodinou začal kroužit na obloze nad Třeboní a jasné počasí využil dokonale. Ještě tentýž večer se ohlásil o přibližně 430 km dál ve středním

Polsku. S přiletem na hnízdiště do Estonska ale jeho sláva nekončí. Hnízdo, které letos se svou partnerkou Tiiu opět obsadil, je pod neustálým dohledem webkamery.

Malá invaze brkoslavů

Během letošní zimy se na našem území objevil poprvé od zimy 2016/2017 větší počet brkoslavů severních (*Bombycilla garrulus*). Poslední opravdová invaze nastala v zimě 2012/2013, kdy bylo možné pozorovat brkoslavy na celém území ČR, a to i ve velkých počtech.

Letos vše nasvědčovalo podobné situaci jako v posledních dvou zimách, tedy téměř žádní brkoslavi. Situace se však začala měnit během vánočních svátků, kdy se u nás začaly postupně objevovat především malé skupiny brkoslavů. Mírný posun na naše území byl předpokládán s ohledem na četný výskyt brkoslavů u našich severních sousedů.

Nakonec byli u nás brkoslavi v průběhu ledna a února zaznamenáváni téměř každý den, a to většinou v počtu 5–40 jedinců (nejvyšší počet 200 ex. pochází z Prahy z 23. 1.). Zajímavé je, že většina pozorování brkoslavů pochází z východních a severních Čech, střední a severní Moravy a Prahy. Žádné záznamy nemá např. Karlovarský kraj a Vysočina. Jihočeský a Zlínský kraj mají 1 záznam, Jihomoravský 4 záznamy.

Toto „zastavení“ pohybu právě na našem území dokazuje, že brkoslavi zůstali letos zimovat především v Polsku a dále na severovýchodě a k nám se dostala už pouze malá hejna nebo jednotliví ptáci, kteří však už během března téměř zmizeli zpět na severovýchod.

Zima patřila rackům

Když jsme připravovali příspěvek naší rubriky do posledního čísla loňského roku a informovali čtenáře o devátém záznamu racka velkého (*Larus ichthyaetus*), netušili jsme, že vcelku záhy přijdou další. Od 4. října do

Foto: Jakub Macháň

Letošní zima byla bohatá na zálety brkoslavů severních

Foto: Jan Studecký

Loni byli u nás zastíženi hned čtyři dospělí racci tříprstí

Foto: Jiří Kóňt

Letos v březnu byl na Vsetínsku zastížen samec dropa malého ve svatebním šatě

Foto: Lukáš Hamáček

Dvě husy krátkozobé zastížené nedaleko Třeboně

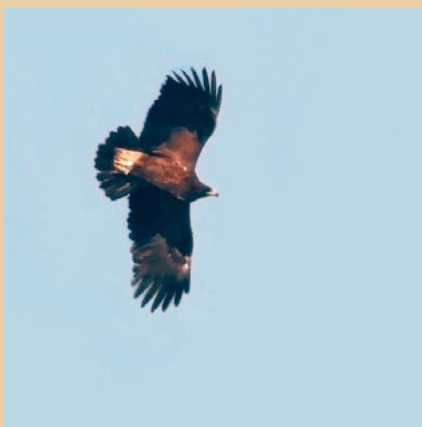

Foto: Jan Studecký

Orel valavý z Estonska táhnoucí přes naše území

Foto: Milan Frencl

Polák proužkozobý na Nadějské rybníční soustavě

7. února je v databázi Avif evidováno deset záznamů tohoto druhu ze tří různých oblastí, konkrétně z rybníční oblasti severovýchodně od Pardubic, z VN Rozkoš a z blízkého okolí Pohořelic na jižní Moravě. Na poslední jmenované lokalitě se ravec velký zdržoval zřejmě dost dlouho, poprvé zde byl zaznamenán 29. prosince a naposledy 7. února; nejčastěji byl pozorován na rybníku Starý ve společnosti dalších racků.

Kromě racků velkých se loni podařilo najít také mnoho jedinců racka tříprstého (*Rissa tridactyla*). Největší zajímavostí je, že byli po dlouhé době zaznamenáni i dospělí ptáci, a to hned čtyři. První adultní ravec tříprstý byl objeven na Sopřečském rybníku, kde se i poměrně dlouho zdržel a svou malou plachostí udělal radost mnoha pozorovatelům. Další byl objeven záhy na rybníku Nesyt a po něm dokonce dva dospělí ptáci na rybníku Chobot u Vysokého Mýta. Poslední, pátý ravec tříprstý loňského podzimu byl pak pro změnu juvenilní jedinec a zastavil se krátce na Třesickém rybníku u Chlumce nad Cidlinou.

Další dva záznamy husy krátkozobé

Když loňský rok ukázal, že husa krátkozobá (*Anser brachyrhynchus*) i přes rozsáhlou revizi záznamů skutečně občas zaletuje do Česka, málokdo tušil, že letošní zima dopadne ještě mnohem lépe než ta minulá. První husa krát-

kozobá se objevila na poli nedaleko Vlasatic, kde ji 25. ledna vyfotil Jiří Šafránek a obrátil se na kolegy s prosbou o potvrzení určení. V okolí přírodní rezervace a ptačí oblasti Věstonická nádrž se pak zdržovala nejméně do 8. února, kdy byla pozorována naposledy. Nelze vyloučit i možnost, že se jednalo o téhož jedince, který byl ve stejné oblasti pozorován i v březnu předchozího roku. Netrvalo dlouho a krátce po orkánu Sabine nalezl Lukáš Hamáček další dvě husy krátkozobé nedaleko Třeboně. Zdržely se v okolí dva dny, a to 14. a 15. února. Po revizích se tak jedná o druhé a třetí pozorování husy krátkozobé v Česku.

Chaluha pomořanská v jižních Čechách

V minulém čísle jsme popisovali výskyt dvou druhů chaluh ve východních Čechách, teď přišel na řadu druh třetí, a to chaluhu pomořanská (*Stercorarius pomarinus*), tentokrát ale z jižních Čech. Mladého jedince objevil na rybníku Klec Milan Frencl 25. října. Pták byl poté zastížen několikrát na blízké Nadějské rybníční soustavě a následně se na dlouhou dobu usadil na vypuštěném Horusickém rybníku, kde se krmil na mrtvých rybách. Svou jihočeskou pouť zakončil návštěvou rybníku Dvořiště. Vzhledem k náročnosti determinace mladých jedinců chaluh nebylo zpočátku úplně jasné, zda nejde o chaluhu příživnou (*Stercorarius parasiticus*), detailní dokumentace ale ukázala

na chaluhu pomořanskou. Jedinec naprosto postrádal plachost, což nahrávalo bizarním situacím, kdy nebyl nejmenší problém se k ptákovu přiblížit natolik, že se nechal vyfotit i pouhým telefonem, aniž by jevil známky nervozity.

Třetí záznam poláka proužkozobého

Neobvyklý nález se podařil 29. října Jaroslavu Šimkovi na rybníku Láska v Nadějské rybníční soustavě. Ve společnosti tří poláků velkých plaval samec poláka proužkozobého (*Aythya collaris*). Tato severoamerická kachna se do Česka zatoulává jen zcela výjimečně, což dokládají teprve dva záznamy v databázi faunistické komise.

Jihočeský pták se na rybníku Láska nezdržel dlouho, po hodině a půl byl nalezen na rybníku Rod dalšími dvěma pozorovateli. Nadšenci, kteří ptáka hledali druhý den, ho až po dlouhém snažení objevili na rybníku Služebný v sousedství Lomnice nad Lužnicí. Zde se držel opět ve společnosti poláků velkých a zachovával si odstup od pozorovatelů. Zanedlouho z rybníku odletěl a nikdo další ho již nenalezl.

Přestože se uvádí, že mnoho vnitrozemských pozorování tohoto druhu mají na svědomí ptáci uniklí ze zajetí, nejevil tento jedinec žádné znaky uprchlíka z chovu. Byl velmi plachý, pohyblivý a nebyl kroužkován.

Ondřej Boháč, Jan Grünwald, Jan Studecký

Lyskonoh ploskozobý (*Phalaropus fulicarius*)

Kameňáček pestrý (*Arenaria interpres*)

Kalous pustovka (*Asio flammeus*)

Život v přírodě mě zajímá už od dětství. Od víkendových procházek do přírody a příležitostného fotografování hmyzu a hadů jsem svůj zájem více zaměřil na život ptáků, především dravců a bahňáků.

Později jsem se díky skvělým přátelům dostal i k monitoringu dravců a hnízdnímu mapování nejen v České republice, ale také na Balkáně a na Kavkazu.

Každodenním pozorováním běžného života počínaje přes mnohahodinové odečítání kroužků až po celodenní čekání s fotoaparátem v krytu zažívám něco nevšedního a zajímavého.

Přeji vám všem, aby se zájem o ptáky a fotografování pro vás staly radostí, a ne jen honbou za čísly a pěknými obrázky.

Kalous ušatý (*Asio otus*)

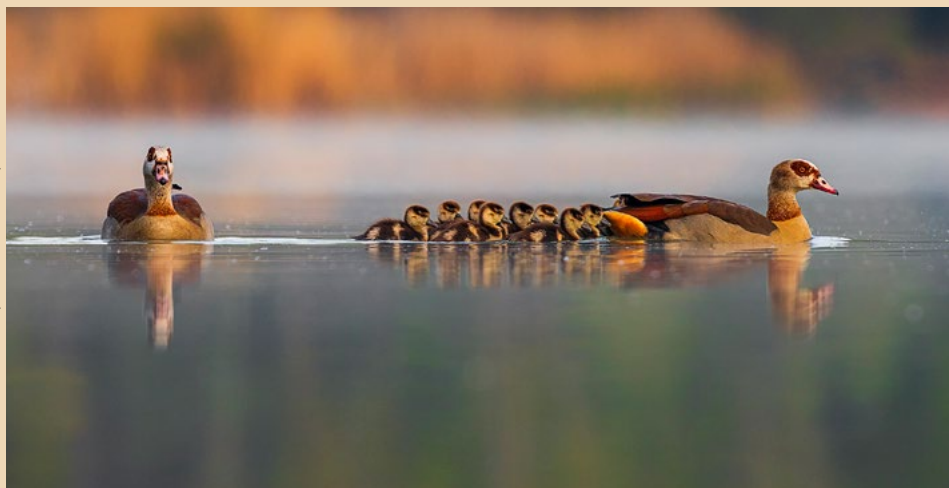
Deset let Avifu

1. března 2010 spustila ČSO svoji faunistickou databázi, pro kterou se rychle vžil název Avif vycházející z její internetové adresy avif.birds.cz. Zasloužil se o to především Tomáš Telenský, na jehož programovém kódu běží databáze dodnes, ale i řada dalších lidí, kteří se podíleli na přípravě zadání a na následném testování. Údržbu a programátorské práce postupně převzali Pavol Hejný a Zbyněk Janoška, aplikaci pro mobilní telefony Avif Mobile vytvořil Přemysl Černý.

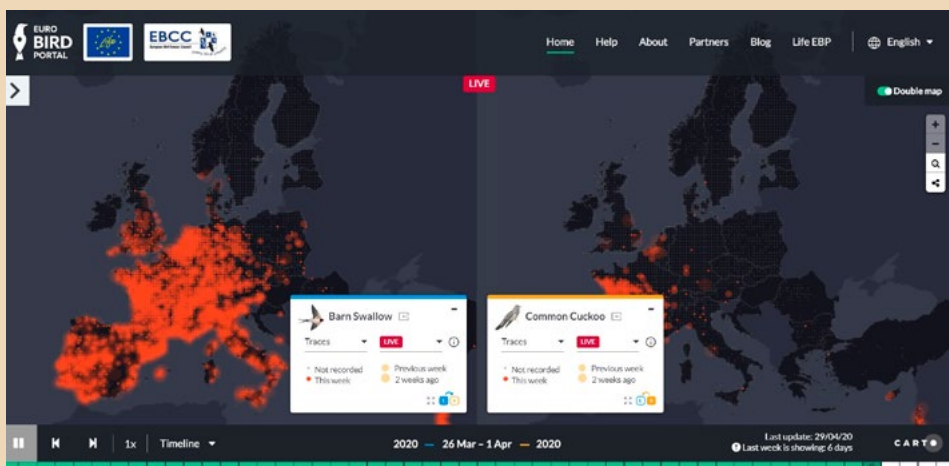
Od skromných začátků prodělala databáze vývoj až k současnému stavu, kdy po deseti letech fungování uchovává a zpřístupňuje více než osm milionů záznamů o pozorování ptáků od roku 1911 po současnost. Nejstarší údaje přibýly v rámci zpracování kroužkovacích seznamů, díky kterému máme největší databázové zdroje o českém ptactvu dostupné pohromadě na

nadstavěb tvoří data o okroužkovaných ptácích, která ČSO spravuje nejen pro českou, ale i pro slovenskou kroužkovací centrálu.

Avif má přes osm tisíc registrovaných uživatelů, z toho přes dva tisíce aktivních, tedy těch, kteří v posledním roce zadali nějaká svá pozorování. Počet lidí, kteří databázi nějakým způsobem využívají, je ale mnohem vyšší.

Husice nilská patří k druhům, které se v poslední době na našem území rychle šíří, což potvrzuje i zvyšující se četnost pozorování druhu v databázi Avif

EuroBirdPortal.org shromažďuje údaje o pozorování ptáků z různých národních databází a umožňuje v reálném čase sledovat rozšíření i fenologii ptačích druhů

jednom místě. Databáze totiž slouží nejen pro zápis jednotlivých pozorování nebo kompletních seznamů z vycházek za ptáky, ale poskytuje prostor pro předání, uchování a sdílení i pro celou řadu výzkumných programů – od čtvrtého atlasu hnízdního rozšíření v letech 2014–2017 přes Liniové sčítání druhů, sledování čapích hnízd a podrobné mapování čejek až po takové speciality, jako je Nářečí českých strnadů (strnadi.cz). Objemem nejrozsáhlejší část těchto

Databáze je jednak veřejně přístupná pod otevřenou licencí Creative Commons BY-SA, jednak je zahrnuta ve státní Nálezové databázi ochrany přírody i v mezinárodním EuroBirdPortalu. A právě EuroBirdPortal (eurobirdportal.org) stojí rozhodně za samostatnou zmínku, protože poskytuje i českým uživatelům to, co samotná databáze v jedné malé zemi poskytnout nemůže – celkovou představu o aktuálním rozšíření v rámci Evropy i o pohybech ptáků v závislosti

K čemu data z Avifu slouží?

- Sledování pohybu ptačích populací Evropou v reálném čase na EuroBirdPortalu. Prakticky využíváno např. v souvislosti s šířením ptačí chřipky.
- Sledování změn ptačí fenologie (kdy ptáci přilétají) v souvislosti se změnou klimatu.
- Ochrana lokalit před výstavbou nebo jiným poškozením při správních řízeních (data z Avifu využívá jak ČSO, tak státní správa).
- Záchrana ohrožených čapích hnízd.
- Návrh, prosazení a praktické fungování dotačního programu Čejka na orné půdě, díky němuž zemědělci zachovávají podmáčená místa na polích.
- Sdílení informací o pozorování vzácných druhů mezi birdwatchery.
- Určování neznámých druhů podle fotky pro méně zkušené pozorovatele.
- Přehled o výskytu a početnosti vzácných druhů, které nelze sčítat plošnými programy.
- Přehled o šíření nepůvodních druhů.

na roční době. Animace založené na denně aktualizovaných datech poskytují názorný obrázek o tom, jak se ptačí populace pohybují po kontinentu v rámci roku, ale třeba i hrubý odhad pravděpodobnosti, zda je možné se s konkrétním druhem setkat právě teď u nás. Celý EuroBirdPortal je výsledkem spolupráce 81 institucí z 29 zemí napříč Evropou a česká data jsou dostupná právě díky Avifu. (A stojí za to dodat, že právě pro takovéto účely je třeba zapisovat co nejvíc kompletních seznamů pozorovaných druhů, protože z jednotlivých pozorování by se pravděpodobnostní mapy sestavovaly těžko.)

Kromě uživatelů a zastánců má Avif i řadu kritiků, kteří poukazují především na to, že se databáze celkově málo rozvíjí, že jí chybějí ty nebo ony funkce. Tyto hlasy nebereme na lehkou váhu, ale finanční i personální možnosti ČSO do značné míry vytěžuje samotná údržba databáze a na velký rozvoj nezbývají síly. Databáze sama přitom žádné prostředky na svůj provoz nepřináší, neboť je poskytována zdarma. K desátým narozeninám bychom proto mohli Avifu popřát nejen co nejvíc uživatelů, ale i státní nebo jinou finanční výpomoc, která by umožnila její kompletní inovaci a významná rozšíření.

Zdeněk Vermouzek

Hrdlička divoká patří mezi druhy, které se růstu jarních teplot přizpůsobit nedokázaly – v letech 1994–2017 se její jarní přilet do ČR v průměru dokonce opozdil, a to o čtyři dny. To může být také jednou z příčin jejího dlouhodobého úbytku.

Co nám Avif řekl o příčinách změn přiletu tažných ptáků

Letos v březnu uplynulo deset let od spuštění Avifu – faunistické databáze ČSO umožňující široké veřejnosti snadné vkládání i vyhledávání pozorování ptáků z celé České republiky. Bez Avifu se za tu dobu neobešla řada významných projektů¹ včetně posledního atlasového mapování hnízdního rozšíření ptáků. Avif dlouhodobě zajišťuje také sledování přiletu tažných druhů – u jednotlivých pozorování lze jednoduše zvolit možnost „mé první letošní pozorování“, informace o načasování přiletu lze získat i z kompletních seznamů pozorovaných druhů. ČSO tak udržuje mnohaletou tradici – vždyť přiletly některých druhů jsou u nás sledovány už od roku 1828² a mnoho členů si jistě ještě vzpomene na tradiční fenologické dotazníky.

O tom, že změny klimatu ovlivňují načasování životního cyklu a početnost celé řady druhů organismů, už bylo napsáno hodně, a přesto stále zbývá řada neprobádaných témat. U tažných ptáků je růst jarních teplot příčinou časnějšího přiletu na hnízdiště. Z hlediska vývoje početnosti pak platí, že čím více druh uspíší přilet, tím více vzroste velikost jeho populace. Na druhou stranu druhy, které přilet nepřizpůsobí postupu klimatické změny, častěji ubývají. Typicky se jedná o dálkové migranty táhnoucí ze vzdálených zimovišť v tropické Africe, kteří načasováním svého přiletu nedovedou dostatečně pružně reagovat na aktuální situaci v Evropě. Přestože díky postupnému oteplování nastávají podmínky vhodné pro hnízdění každým rokem dříve, dálkoví migranti nestíhají začátek hnízdní sezony, a nemohou tak plně využít potravní nabídku³ nebo všechna potenciální hnízdiště⁴. Početnost druhů ale samozřejmě není ovlivněna jen změnami klimatu. Při sledování přiletů se navíc může stát, že početnější, známé a nápadné druhy (jako čápy, vlaštovky aj.) zjistíme dříve než druhy vzácnější, nepřilís známé a méně nápadné (např. lejska malého). To, že přilet některých druhů pozorujeme každým rokem dříve, tak může být důsledkem jejich rostoucí početnosti – aspoň jednu z početných „prvních vlaštovek“ zachytíme spíše, než kdyby byla jedna jediná.

V naší nové studii⁵ jsme se proto pokusili zjistit, jestli se početnost ptáků mění podle načasování přiletů (reagujícího na růst jarních teplot), nebo jestli první přiletly zjišťujeme spíše podle toho, kolik ptáků se v daném roce zrovna vrátí na hnízdiště. Podívali jsme se tedy na přiletová a meteorologická data 52 tažných druhů za období let 1994–2017 v kombinaci s informacemi o změnách početnosti z Jednotného programu sčítání ptáků⁶. Podle očekávání početnost rostla u druhů, které dokázaly meziročně více uspíší přilet na hnízdiště, naopak druhy s menším posunem přiletu ubývaly. Protože načasování přiletu úzce souviselo s jarní teplotou, a nikoliv s tím, kolik ptáků se v daném roce vrátilo na hnízdiště, je zřejmé, že změny klimatu ovlivňují populace tažných ptáků v důsledku dlouhodobého posunu jejich přiletu. Myšlenka, že dříve zachycený přilet je důsledkem rostoucí početnosti, se naopak nepotvrdila. Současně je uspíšení přiletu s rostoucí jarní teplotou výraznější u migrantů zimujících ve Středomoří, což poukazuje

Není náhodou, že zpěv červenky obecné u nás můžeme stále častěji slyšet i v zimě – vždyť mezi lety 1994 a 2017 zvládla svůj jarní přilet uspíší průměrně o 18 dnů

na omezené možnosti subsaharských migrantů účinně reagovat na změny jarních teplot v Evropě. Zjednodušeně řečeno nám výsledky říkají, že pokud ptáci neodpoví na změnu klimatu dostatečně rychle, ubývají. Aby bylo možné dopad klimatických změn na ptáky sledovat i v budoucnu, kdy mohou být klimatické změny ještě výraznější, je nezbytné, abychom do databáze Avif na birds.cz i nadále vkládali přiletová data, a zejména pak kompletní seznamy druhů, které na svých vycházkách pozorujeme. Velké poděkování patří všem, kdo tak činí!

Jaroslav Koleček & Jiří Reif

Literatura

- ¹ Brlík V. a kol. 2016: Sb. abstraktů z celostátní konference ČSO: 19. Dostupné na: youtu.be/6BhzMvGe2xk
- ² Kolářová E. a kol. 2017: International Journal of Biometeorology 61: 1279–1289. Dostupné na: rdcu.be/b3bd0
- ³ Both C. a kol. 2006: Nature 441: 81–83.
- ⁴ Samplonius J. M. & Both C. 2019: Current Biology 29: 327–331.
- ⁵ Koleček J. a kol. 2020: Climatic Change 159: 177–194. Dostupné na: rdcu.be/b05c8
- ⁶ jpsp.birds.cz

Ornitologie přináší psychickou pohodu

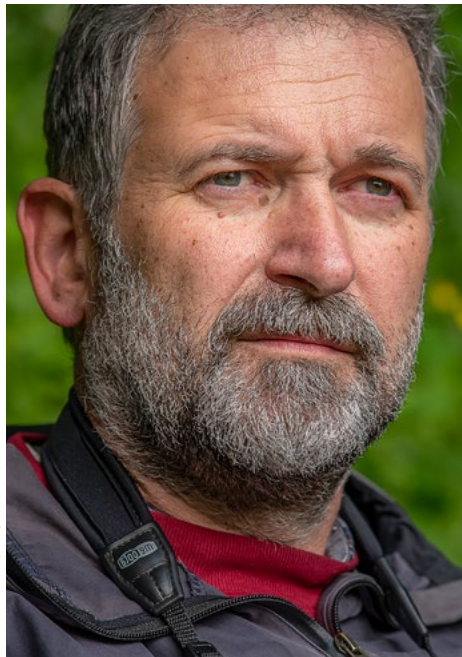

Foto: Petr Jan Juračka

Rozhovor s Petrem Voříškem

Petr Voříšek (*1967 v Litomyšli) | vystudoval zoologii na Přírodovědecké fakultě UK, od roku 1996 je (v pořadí druhým oficiálním) zaměstnancem ČSO. V letech 2002–2018 byl mezinárodním koordinátorem Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků a v současnosti se podílí na koordinaci druhého evropského atlasu hnízdního rozšíření ptáků. V roce 2019 získal jako první Čech ocenění za přínos mezinárodní ornitologii Marsh Award for International Ornithology, kterou udělují Marsh Christian Trust a British Trust for Ornithology. Stejnou cenu před ním získaly známé postavy evropské ornitologie jako například Lars Svensson nebo Franz Bairlein.

Cena Marsh Award for International Ornithology se uděluje jednotlivci, jehož práce na mezinárodní úrovni měla zásadní vliv na britskou ornitologii. Ty jsi ji získal mimo jiné za vytvoření sítě spolupracovníků z celé Evropy, díky nimž úspěšně funguje projekt Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků. Čeho si ze své práce na monitoringu nejvíce ceníš ty osobně?

Myslím, že jsme společně s množstvím spolupracovníků přispěli ke změně uvažování ochránářské komunity o tom, co je potřeba chránit. Když jsem v 90. letech začal pracovat pro ČSO, setkal jsem se poprvé s mezinárodní ochránářskou komunitou v BirdLife

International. Tehdy tam bylo v podstatě jen jedno téma: druhy ohrožené na bytí. Dneska má i BirdLife na globální úrovni jeden ze svých cílů „Keep common birds common“, tzn. udržet běžné druhy běžnými, a k tomu, že se tohle uvažování změnilo, jsme významně přispěli i my našimi indexy, které se používají jak ve vědě, tak v ochranařině nebo v mezinárodních politických dokumentech.

Co tě vlastně tehdy před 18 lety, kdy jsi vyhrál konkurz na koordinátora mezinárodního monitoringu, vedlo k tomu se do něj přihlásit?

Já jsem od roku 1996 pracoval jako tajemník ČSO, tehdy jsem tam byl jen já a Honza Hora. Ta práce byla velmi náročná, dělal jsem od každého kousek, počínaje organizační prací

Foto: archiv Petra Voříška

Při debatě s významným statistikem Arcem van Strienem z Holandska na legendárním miniworkshopu o výběru druhů pro výpočet indikátorů, který se konal v roce 2005 v Lednici

přes klasickou ornitologickou práci v terénu a trošku výzkumu až po získávání peněz a nových členů, propagaci, tiskoviny, prostě úplně všechno a byl jsem z toho už unavený a potřeboval jsem něco s jasnějším zaměřením, za čím bych více viděl přímo ptáky. A v té době se objevil konkurz na tento projekt, který mě zaujal, a říkal jsem si, že to zkusím.

A to je dobře. Mohl bys porovnat své zkušenosti v práci na mezinárodní úrovni a u nás v Česku? Co bychom se mohli učit od zahraničních kolegů a je naopak něco, co může česká ornitologie nabídnout světu?

Osobně mi připadá, že na mezinárodní scéně a hlavně třeba od kolegů v Británii se pořád máme co učit v jasném strukturování, pojmenování problému a cesty k jeho řešení. To zní velmi obecně, ale ono se to prakticky projevuje v jakýchkoli diskusích o jakémkoliv problému. Když se odehrává diskuse, v níž jsou dva protichůdné názory, tak v mezinárodní práci se nejčastěji setkávám s tím, že strany s rozdílnými názory se nesnaží jedna druhou převálcovat, zadupat do země, vyhrát, ale že se snaží společně vymyslet nové řešení, které vyhovuje všem a které je prospěšné pro všechny. Společné hledání řešení, být z výchozí situace s rozdílnými názory. To je věc, která nám tady hodně chybí, ať je to ornitologie, nebo jiné obory naší činnosti. No a abych jenom nekritizoval, pořád tady máme velkou schopnost improvizace. Řešení, s kterými jsme schopni přijít, jsou často levná, někdy i kostrbatá, ale funkční. Asi to plyne i z naší historie. Nemáme v sobě zažitou stoprocentní úctu k pravidlům, jsme ochotni je někdy porušit, což je samozřejmě dvousečná zbraň. Protože porušování pravidel není v zásadě správná věc, ale někdy se hodí. A díky tomu máme i pochopení pro východní státy v Evropě, které mají podobnou zkušenost, a jsme schopni jim porozumět lépe než západní nebo severní část Evropy.

Většina našich poznatků o ptácích Evropy pochází z její západní nebo střední části, přitom východní Evropa je z hlediska výskytu ptáků významná. Vnímáš to jako určitý dluh?

Ten dluh tady určitě je a mohou za to obě strany, jak východ, tak západ. Hranice jsou otevřeny 30 let a celý východ včetně nás má možnost být v kontaktu se západem, studovat nejnovější metodické postupy a ono se to pořád neděje. Pořád se topíme v těch svých tradičních starých postupech a moc se neučíme. Současně je na západě pořád jistá míra nepochopení výcho-

Foto: Nick Caro Photography

Petr Voříšek přebírá v říjnu 2019 cenu Marsh Award za přínos mezinárodní ornitologii z rukou Charlese Mickelwrighta z Marsh Christian Trust

du. Pokud se bavíme o poznání evropské avifauny, tak východ určitě nemůžeme ignorovat. Vezměme si jenom evropskou část Ruska, to je přibližně třetina území Evropy. Je řada druhů, jejichž populace mají centrum rozšíření právě tam, a to se nebavíme o Kavkaze, o Turecku, o Balkánu, to jsou všechno oblasti, které jsou z hlediska evropské avifauny nesmírně důležité nejen pro její ochranu, ale i pro porozumění tomu, co se s ptáky vlastně děje. My tady zmiňujeme negativní vliv intenzivního zemědělství na ptáky v Evropě, ale třeba právě z východnější Evropy máme velmi sporadické údaje o tom, co se s polními a lučními ptáky děje tam.

Vidíš cestu, jak můžeme přispět k poznání východoevropské avifauny nebo jak třeba podpořit tamní ornitologii?

Ono už se toho hodně dělá, zvláště čeští ornitologové jsou dobře známí třeba na Balkáně, protože tam jezdí dlouhodobě nejen pozorovat ptáky, ale dělají tam i systematickou práci. Troufám si tvrdit, že naprostá většina poznatků o avifauně Severní Makedonie pochází od českých ornitologů. A takových příkladů by bylo víc. Ale měli bychom se snažit podporovat rozvoj ornitologie i po organizační stránce. Společně s kolegy z tamních zemí hledat řešení, jak zahájit dlouhodobé programy sledování ptáků, pomoci jim na to sehnat peníze. Protože shánět peníze na takovéto věci je obtížné i tady u nás a tam je to ještě obtížnější. Přitom víme, třeba ze zkušenosti z práce na evropském atlasu, že naši kolegové ve východní Evropě dokáží získat neuvěřitelně dobré, kvalitní výsledky za poměrně málo peněz.

Proč je důležité sledovat běžné ptáky? Jakou zprávu nám mohou předat právě ty nejběžnější druhy?

Aby to nevyznělo špatně, že zavrhují sledování vzácných druhů ptáků. Ty se samozřejmě musejí sledovat také. Ale vedle nich musíme monitorovat běžné druhy ptáků, protože vypovídají mnohem víc o tom, co se celkově v krajině děje. Běžné druhy reagují na velkoplošné změny v krajině, na změny klimatu. Vzácné, ohrožené druhy často reagují na konkrétní ochrannářskou akci typu zastavení pronásledování, omezení doby lovu, pomoc při tvorbě hnízdních příležitostí. Tohle všechno vzácnějším druhům ptáků pomáhá, pokud známe jejich nároky na prostředí a příčiny jejich předchozího stavu. U běžných druhů ptáků je to složitější, ale o to víc nám dávají celkový vzkaz o stavu krajiny.

Při své mezinárodní práci Petr dobře zúročil i svou znalost ruštiny, jako např. na konferenci v Tveri v roce 2018, kde přednášel rusky

Foto: Vojtěch Šnoller

Za studii na pražské přírodovědě se svým modelovým druhem kání lesní

Za svou kariéru sis vyzkoušel práci v terénu, působení na přírodovědecké fakultě UK, publikování vědeckých článků, rozvíjení monitorovacích projektů u nás i v zahraničí. Podílel ses na nejrůznějších projektech ochrany přírody, často popularizuješ. Kde cítíš, že je tvoje skutečná parketa, a co tě nejvíc baví?

Asi každý prochází různými fázemi vývoje, kdy se mění, co ho baví a co mu jde dobře. Já pořád vidím svoji roli v práci v terénu. Po mnoha letech, kdy hodně mé práce bylo soustředěno do kanceláře a na nejrůznější jednání a konference, mi práce v terénu začala čím dál víc chybět a trochu víc se k ní zase vracím. A potom hlavně přes sledování početnosti a rozšíření ptáků zprostředkovávat lidem poznatky o ptáčích, které nám v širším smyslu slouží k tomu, abychom se sami lépe vztahovali ke světu kolem nás a sami k sobě. Svoji roli vidím právě i ve zprostředkování toho, co člověk může s ptáky v přírodě zažít.

V době koronavirové krize jsi přišel s nápadem, jak oslovit členy ČSO a trochu jim vynahradiť nemožnost přímého kontaktu na tradičních akcích, z něhož vznikl webinář Ornitolog na drátě. Co myslíš, že může ornitologie přinést lidem coby koníček, proč ji doporučuješ?

Tak samozřejmě klasické věci, které vždycky přinášela, poznání a porozumění přírodě. To je vždycky důležité a toho nikdy není dost. Ale jednotlivcům, pokud je provozována jako pobyt v přírodě, ornitologie bezpochyby přináší větší psychickou pohodu.

Zajímáš se také o historii ornitologie, jak české, tak světové. Mohl bys jmenovat nějaké české ornitology, kteří tě významně oslovili?

No, tak ono to moje historické bádání je takové amatérské, ale každopádně v poslední době mě stále více zajímá osobnost Veleoslava Wahla, českého ornitologa, který se účastnil odboje proti nacistickému režimu během druhé světové války, posléze byl v odboji proti komunismu a na to také dopltil svým životem, protože komunisté ho v roce 1950 popravili.

Proč zrovna on?

Řeknu to trochu zešířena. Podnítila mě mimo jiné kniha Eugeniusze Nowaka, polského

ornitologa, která mapuje osudy ornitologů v totalitních režimech. Jsou tam zejména osudy ruských, sovětských a německých ornitologů, ale je tam i něco málo o Veleoslavu Wahlovi. Při četbě téhle knihy jsem si uvědomil, jak byl Wahl unikátní nejen svou vysokou odbornou úrovní (byl popraven ve svých 29 letech a už měl za sebou řadu publikací), ale i lidským postojem. Na rozdíl od jiných špičkových vědců si nikdy nezadal s režimem. On přesně věděl, kde je hranice, naopak se proti totalitním režimům postavil a to ho nakonec stálo i život. A v tom je Wahlův osud naprosto unikátní.

Kde leží hranice mezi tím, kdy by se odborník nebo odborná organizace měli věnovat striktně odborným tématům, a kdy už je potřeba se ozvat a projevit i jiný než odborný názor?

Myslím, že ta hranice se nedá přesně definovat, každá situace je jiná a mnohdy to, že člověk tu hranici překročil, vidí až zpětně. Je to nesmírně složité, ale právě v tom mi přijde Wahlův osud a život inspirující, že nás vůbec nutí o té hranici přemýšlet a v každodenním životě ji hledat, stanovovat ji, přemýšlet: nepřekročil jsem ji, nesloužím už teď „temné straně síly“ jenom proto, že chci dělat dál svého koníčka nebo takzvaně svoji práci?

Ty příležitostně vyslovuješ svoje názory i formou článků či postů na Facebooku, někdy se neváháš pustit i do ostřejších sporů, namátkou třeba v poslední době v kauze viru usutu a jeho údajného fatálního dopadu na českou populaci kosů. Kdy se k takové osobní reakci rozhodneš, co tě takzvaně zvedne ze židle?

Spíše mě zvedne ze židle ignorování faktů, základních vědeckých postupů. Když místo vážení argumentů, hodnocení faktů, která jsou známá, na místo používání klasických postupů prostě vyslovíme názor, který prezentujeme jako jasnou věc a už se o tom dále nebavíme. Tady se to velmi často zvrhne v takový souboj. A ten už mě tedy potom vůbec nebaví. Vzpomínám si, že když jsme za studií bydleli na koleji, vedli jsme tam do úmoru nejrůznější debaty. Ať byly o biologii, nebo o politice, a ty debaty byly strašně drsné. My jsme si nadávali, křičeli jsme na sebe, ale většinou to byly právě debaty,

Foto: archiv Petra Voriška

Během práce na druhém evropském atlase při zaškolování kolegů v Kosovu v terénu

kteří nás posouvaly dopředu, protože názory se v debatě tříbí.

Členem ČSO jsi už od roku 1985. Dá se říct, že jsi se společností prošel třetinu její existence, byl jsi svědkem jejich proměn. Jak bys charakterizoval ČSO dnes a kam by podle tebe měla směřovat?

ČSO se z klasické odborné organizace, která byla tak trochu elitářská, stala organizací otevřenou prakticky komukoli, kdo má rád ptáky a kdo se o nich chce něco dozvědět nebo kdo je chce alespoň podporovat. To je jasná změna, která probíhá od raných 90. let. Možná že se to projevuje navenek až dneska, protože ČSO se rozvíjí, nabírá více členů, má širší záběr činnosti, je více vidět. Já si myslím, že ČSO je pořád vnímána jako organizace, která je odborná, ale současně i angažovaná. To je docela unikátní a měli bychom to určitě do budoucna udržet. Jak tu odbornost, tak ten široký záběr, být otevření. Můžeme udělat zase zpátky elitářskou organizaci, která bude vysoce odborná a bude produkovat velmi kvalitní údaje, které třeba budou mít potenciální využití v ochraně přírody, ale když za tím nebude ta síla, která to bude propagovat, tak to nebude samo o sobě fungovat.

Ptáky máš rád od dětství, jak se to vlastně přihodilo?

Myslím, že to je takový tuctový příběh. Jako kluk člověk rád čte dobrodružné knížky, Jacka Londona, verneovky, mayovky, kde je pobyt v přírodě, dobrodružství, lov... Ten lov byl hodně důležitý, ze mě byl málem myslivec, ale protože jsem se od začátku hodně zajímal o dravce, tak to začalo brzy skřípat a já jsem ze své myslivecké dráhy rychle sešel. Myslím, že to je docela typické pro hodně kluků a asi záleží, jakou mají příležitost. Já jsem posléze v Chocni chodil do kroužku myslivosti a ochrany přírody, který vedl myslivec a kroužkovatel Zdeněk Vítek. Tam jsem dostal hlubší základy, no, a pak už to jelo.

Pak jsi šel studovat přírodovědu. Jakou jsi měl představu o svojí dráze v ornitologii?

Tehdy jsem chtěl hlavně dělat vědu, vlastně mě vůbec ochrana přírody a práce v ornitologické společnosti nezajímala, prostě jsem chtěl dělat vědu, samozřejmě takovou, která by byla hodně spojená s prací v terénu. To jsem věděl jasně.

Vědu jsi dělal zejména na káni lesní. Které ptáčí druhy máš vlastně nejraději?

Já mám rád asi všechny ptáky, ale samozřejmě člověk se něčemu věnuje víc, v mém případě to byli hlavně dravci. Ale jinak mám radost z vrabce polního, když ho potkám na cestě do práce, z brkoslava, na straku se rád podívám...

Můžeš se podělit o nějaký zajímavý údaj, který jsi vybádal?

Zkoumali jsme způsob přenosu některých kokcií. To jsou paraziti, kteří parazitují na drobných hlodavcích a jejich životní cyklus musí být završen v definitivním hostiteli dravci. V přírodě se nám podařilo doložit, že nakažení hlodavci mají větší pravděpodobnost, že budou dravými ptáky, v našem případě káněmi a kalousy, snáze uloveni. Experimentálně jsme to testovali ve velmi polních podmínkách ve sklepení jednoho ústavu v Praze načerno, lezli jsme tam přes plot, abychom se tam vůbec dostali. Při pokusu jsme měli v jedné místnosti kalouse a dvě skupiny myši (jedny nakažené a druhé nenakažené). Ukázalo se, že kalous loví přednostně ty nakažené. Bylo tam i trošku dobrodružství, protože jsme tehdy nemohli najít nikoho, kdo by nám poskytl prostory. Nakonec jsme v jednom nejmenovaném ústavu našli spřízněného člověka, který nám umožnil pokus uskutečnit. Byla to docela divočina, ale vyšel z toho pěkný odborný článek a vzhledem ke všem okolnostem to byla hrozně zajímavá práce.

To věřím. Trávíš hodně času v přírodě, na která místa se rád vracíš?

Mojí lokalitou je Milovický les v oblasti Pálavy, kde jsem léta bádala na káních, tam se dodneška rád vracím, byť ornitologicky není příliš atraktivní. Já mám takovou úchylku, že většinou nechodím na ty úplně nejatraktivnější lokality, prostě si najdu kouzlo i tam, kde to není tak „profláklé“ vzácnými druhy. Pak mám hrozně rád Krkonoše, hlavně z období, kdy jsem se jako řadový terénní pracovník účastnil posledního krkonošského mapování ptáků, kdy jsem měl možnost navštívit i místa, kam se člověk jako turista vůbec nedostane. No a potom známá místa jako jihočeské rybníky. Mám hrozně rád terénní stanici ČSO Blatec, to je místo, kam nejenom na ptáky, ale právě i za klidem a odpočinkem jezdím, ne moc často, ale o to radši.

Několik posledních let je náplní tvé práce druhý evropský atlas hnízdního rozšíření ptáků. Vyjde už letos v prosinci, sice ne česky, ale bude dostupný

Foto: Věra Sychrová

Na schůzi ČSO v Bartošovicích prokázal Petr i jiné než ornitologické schopnosti při čepování piva Zdeňku Vermouzkaovi

i českým čtenářům. Jak bys je navnadil, proč by se o atlas měli zajímat?

Bude to bomba! Jak to říct, aby to nebylo klišé: je to naprosto unikátní – celé území Evropy včetně evropské části Ruska a celého Turecka pokryté prací, která byla do určité míry standardizovaná. Údaje dodalo více než 120 000 ornitologů a z nich 35 000 strukturované údaje, časové seznamy druhů podle systematictější náročnější metodiky. A výsledky tomu úsilí odpovídají. Vlastně poprvé máme slušné údaje o rozšíření všech ptáčích druhů včetně východní a jihovýchodní Evropy. Západní Evropa je samozřejmost, ale ten východ zdaleka samozřejmý není. Další věc, kvůli které stojí za to se o atlas zajímat, je srovnání s prvním evropským atlasem. Za těch 30 let se v Evropě strašně moc věcí změnilo – krajina, klima, ptáci. A to všechno bude v atlase zachyceno. Některé výsledky jsou pro mě až zarážející, třeba kolik přibýlo v Evropě nepůvodních druhů. To, jak se za těch 30 let posouvají areály druhů, bychom prostě nevěděli, kdyby projekt nebyl celoevropský a neměl standardizovanou metodiku. Atlas bude určitě milník v tom, co o evropských ptácích víme, a jsem si celkem jistý, že to bude spíš takový první krok, protože my nemáme čas a kapacity na to, abychom data podrobně analyzovali. To už bude na výzkumnících, kteří z těch dat budou dostávat další a další zajímavé výstupy. Takže pro klasického amatérského ornitologa to bude úžasné listování. Ne snad čtení, to nebude kniha, která by šla číst od začátku do konce, ale listování tím, jak na tom jednotlivé druhy v Evropě jsou. Umožní dát si to, co známe na vlastní oči tady od nás z Česka, do souvislostí se situací každého druhu v Evropě. A vlastně ještě jedna věc, atlas bude stát za to i kvůli ilustracím, které pro něj zdarma poskytli přední evropské ilustrátoři ptáků, takže atlas bude i, řekněme, estetická záležitost. Ale bude hrozně velký, bude mít asi tisíc stran.

ČSO hraje v takovém velkém mezinárodním projektu, jako je atlas, významnou roli. Můžeš na závěr zhodnotit, jak je vnímána v evropském kontextu?

Troufnu si říct, že ČSO je vnímána, alespoň v těch kruzích, ve kterých se pohybují, jako spolehlivý, iniciativní partner, který dokáže pohnout i s projekty, které se na první pohled zdají jako nemožné. A dokáže spolupracovat. Spolehlivost a iniciativa, to jsou věci, pro které jsme docela ceněni.

Děkuji za rozhovor.

Ptala se Alena Klvaňová, šéfredaktorka Ptačího světa

Kulíci – obyvatelé rozličných prostředí

Samec kulíka hnědého na hnízdišti v horské tundře. Kulíci jsou známí rozmanitou rodičovskou péčí. U kulíka hnědého došlo k prohození rolí pohlaví, samice jsou barevnější a o snůšku i mláďata se stará zejména samec.

Kulíci společně s čejkami, ale například i tenkozobci, ústřičníky nebo dytíky tvoří celosvětově početnou čeleď sedmi desítek kulíkovitých bahňáků. U nás bylo zaznamenáno sedm druhů kulíků, z toho zde jeden běžně a jeden vzácně hnízdí, tři druhy pravidelně protahují a ostatní jsou vzácní zatoulandci. Kulíky zastihneme v rozmanitých prostředích od mokřadů a upuštěných rybníků přes pole a louky v zemědělské krajině až po ploché kamenité vrcholky hor. Kulíci jsou zpravidla zavalitější bahňáci s krátkým zobákem, často málo plaší. Charakteristicky pobíhají a zastavují se při hledání potravy, na rozdíl od slukovitých bahňáků potravu vyhlížejí nejčastěji zrakem a sbírají ji z povrchu země. Všichni naši kulíci mají rozdílný prostý i svatební šat. Často se ozývají typickým hlasem a jsou tažní. U nás se s nimi můžeme setkat zpravidla od března do září.

Naším nejběžnějším druhem kulíka je **kulík říční**, který obývá různé biotopy od oblázkových a šterkových říčních náplavů přes dna upuštěných rybníků, šterkoviště, lomy a v posledních letech značná část populace obývá holá pole v zemědělské krajině. Je druhý, na upuštěných rybnících se zejména během průtahu mohou vyskytovat až desítky ptáků ve volných hejnech. Dospělý pták má typickou postavu kulíka, kratší nohy, velkou hlavu, velké oči a krátký zobák. Svrchu je světle hnědý, naspodu bílý, ve svatebním šatu má černý pruh na prsou a za okem, v křídle mu chybí bílý proužek. V prostém šatu a u mladého ptáka je kresba hlavy nenápadná a pruh přes prsa přerušeny. Obě pohlaví jsou podobná, samice se odlišuje od samce o něco méně kontrastní tmavou kresbou na hlavě a hrudi. Mládě v prachovém šatě je svrchu pískově hnědé s černými a šedavými skvrnkami, zesponu bělavé. Vzletností dosahuje

po více jak třech týdnech. Kulík říční není plachý, pobíhá rychlým cupitáním, na hnízdišti jsou časté vzájemné honičky doprovázené hlasem charakteristickým pro tok, jinak se ozývá klešajícím vábením *píu*.

Kulík písečný je podobný kulíku říčnímu a přes naše území v menších počtech pravidelně na jaře a na podzim protahuje. Vyhledává bahnitě i kamenitě a písčité pobřeží stojatých vod, v našem prostředí ho nejčastěji zastihneme na upuštěných rybnících, často ve společnosti kulíků říčních. Hnízdění bylo prokázáno jen jednou v jižních Čechách v roce 1952. Je o trochu větší než kulík říční, dospělí ptáci ve svatebním šatu jsou svrchu tmavě hnědí s bílým břichem, mají žlutavě oranžové nohy, široký černý pruh na prsou, oranžový kořen silnějšího zobáku a v letu je patrný úzký bílý proužek v křídle. Rychle pobíhá ve skloněném postoji. Od kulíka říčního se liší také hlasem, na zemi i v letu se ozývá dvouslabičným stoupajícím hvizdem *pýji* nebo drsnějším *krůli*.

Dalším z našich kulíků, který zde nepravidelně hnízdí, je **kulík hnědý**, obyvatel horské tundry, u nás několika plochých vrcholků Krkonoše, kde naposledy prokazatelně hnízdil jeden pár v roce 2002. Pravidelně přes naše území i protahuje, ale málokdy se zastaví a zdrží. Největší šance potkat kulíka hnědého u nás je koncem srpna a začátkem září na rozsáhlejších polích bez porostu nebo na oblych vrcholcích našich hor, často se jedná o tradiční a opakovaně využívané zastávky. Kulík hnědý má v každém šatu bílý či světlý pruh přes hrud, výrazný nadoční proužek, svrchu šedohnědá křídla bez bílé pásky, bílý okraj první letky a žlutozelené nohy. Ve svatebním šatu je jedinečně šedým až černým a bílým kontrastním zbarvením hlavy a rezavohnědou hrudi. Mladý pták je výrazněji skvrnitější než dospělý v prostém šatu. Plnou snůšku tvoří tři vejce a prachový šat kuřat se vyznačuje shora tmavě hnědým, okrovým a bělavým skvrněním, spodek je bez kresby a světlý.

Kulík říční (vlevo) a kulík písečný (vpravo) vyhledávají podobné prostředí a na upuštěných českých rybnících se často mohou objevit společně

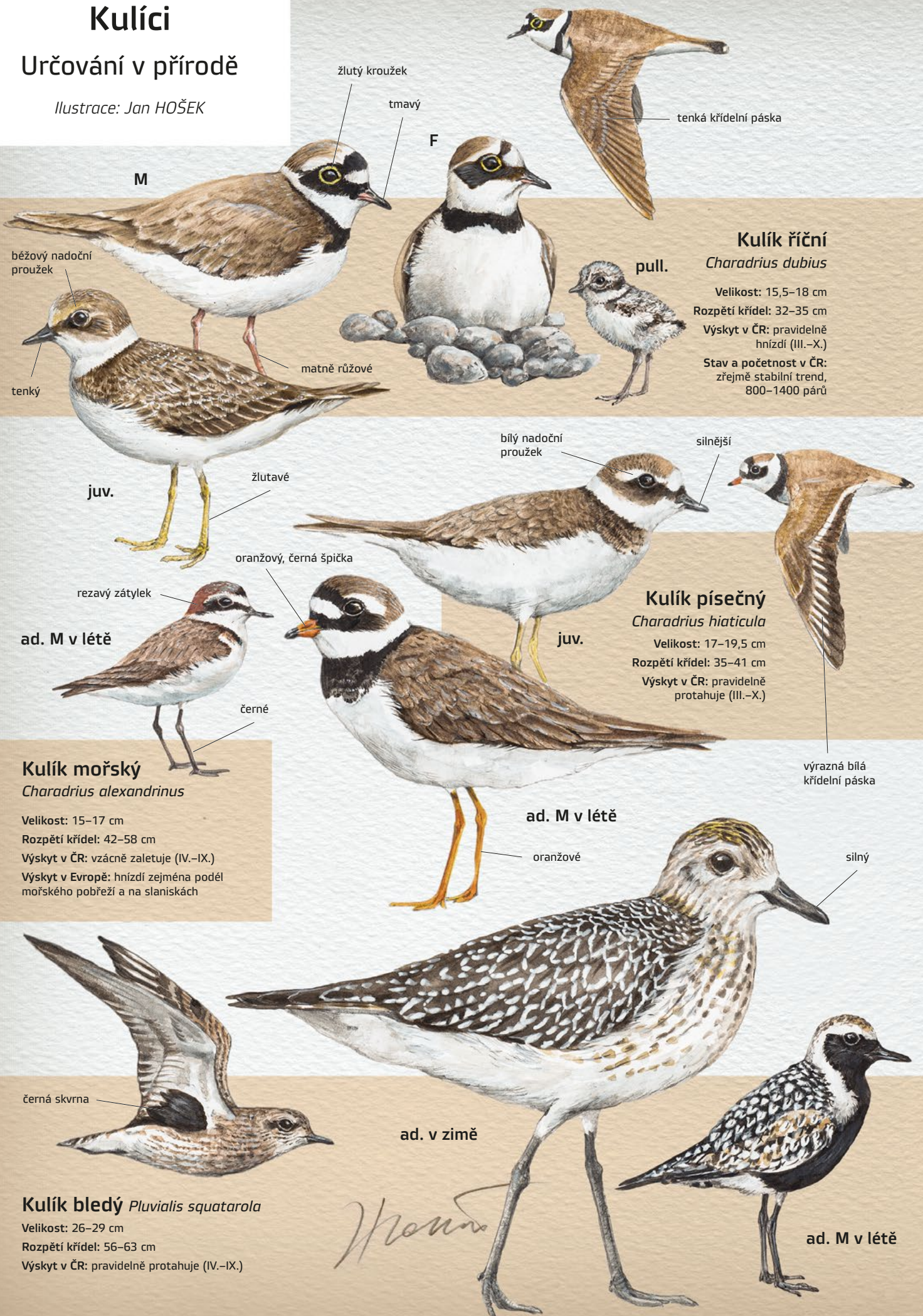
Kulík hnědý protahuje nenápadně, zpravidla v malých skupinkách. Zejména mladí ptáci nebývají plaší. Nejčastěji je tichý, občas se ale prozradí měkkým *pvít-pvít-pvít* s trylkem.

Přes naše území protahují dva druhy velkých kulíků hnízdících v severských oblastech Evropy a Asie. Běžnějším z nich je **kulík zlatý**, který je nejnenápadnější během jarního průtahu v březnu a začátkem dubna, kdy v některých letech může tvořit početná hejna (desítky až stovky jedinců), zpravidla na loukách, pastvinách a polích v zemědělské krajině, často ve společných hejnech s čejkami chocholatými. Na podzim je méně početný v podobném prostředí, případně méně často na bahnitých dnech vypuštěných rybníků. Je to velký zavalitý kulík, nepatrně menší než čejka, s tenčím, kratším zobákem. V každém šatu mají hřbetní pera zlatavé zbarvení, konce křídel jsou svrchu tmavé s málo

Kulíci

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Kulík říční

Charadrius dubius

Velikost: 15,5–18 cm

Rozpětí křídel: 32–35 cm

Výskyt v ČR: pravidelně hnízdí (III.–X.)

Stav a početnost v ČR: zřejmě stabilní trend, 800–1400 párů

pull.

Kulík písečný

Charadrius hiaticula

Velikost: 17–19,5 cm

Rozpětí křídel: 35–41 cm

Výskyt v ČR: pravidelně protahuje (III.–X.)

ad. M v létě

Kulík mořský

Charadrius alexandrinus

Velikost: 15–17 cm

Rozpětí křídel: 42–58 cm

Výskyt v ČR: vzácně zaletuje (IV.–IX.)

Výskyt v Evropě: hnízdí zejména podél mořského pobřeží a na slaniskách

Kulík bledý *Pluvialis squatarola*

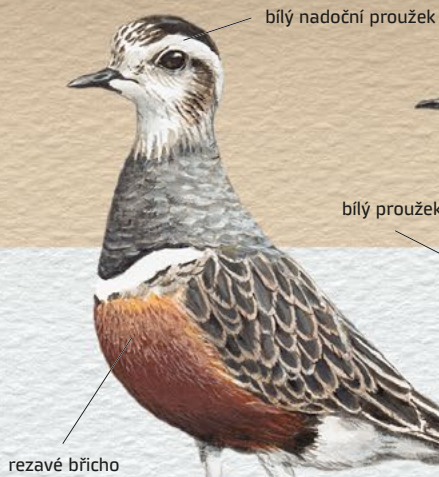
Velikost: 26–29 cm

Rozpětí křídel: 56–63 cm

Výskyt v ČR: pravidelně protahuje (IV.–IX.)

ad. v zimě

ad. M v létě

ad. M v létě

ad. v zimě

ad. F v létě

Kulík hnědý *Eudromias morinellus*

Velikost: 20,5–24 cm

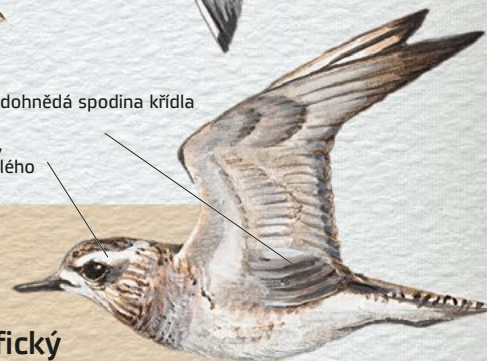
Rozpětí křídel: 57–64 cm

Výskyt v ČR: ojediněle hnízdí, vzácně protahuje (V.–X.)

Početnost v ČR: 0–2 páry, poslední prokázané hnízdění v roce 2002

šedohnědá spodina křídla

výraznější nadoční proužek, zejména u kulíka hnědokřídleho

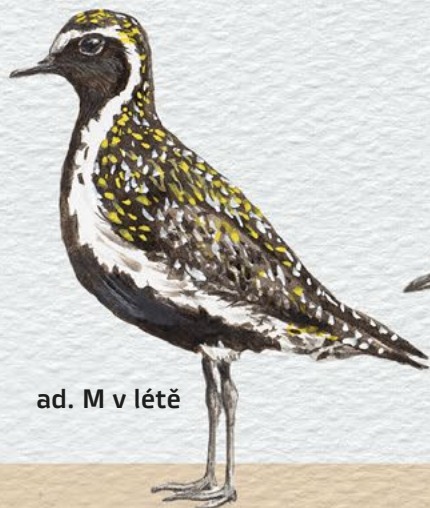

Kulík hnědokřídlý/pacifický *Pluvialis dominica/fulva*

Pluvialis dominica/fulva

Výskyt v ČR: vzácné zálety bez druhové determinace

Výskyt v Evropě: ojedinělí ptáci obou druhů jsou v Evropě zastíženi každoročně

ad. M v létě

Kulík zlatý

Pluvialis apricaria

Velikost: 25–28 cm

Rozpětí křídel: 53–59 cm

Výskyt v ČR: pravidelně protahuje (III.–IX.)

ad. v zimě

bílá spodina křídla

v zimě a na průtahu se ptáci zdržují v hejnech a společně hledají potravu (zde s čejkami chocholaty)

Literatura:

Svensson. L., Mullarney K. Zetterström D. 2016: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. Ševčík Plzeň

Šťastný K., Hudec K. a kol. 2005 *Fauna ČR Ptáci 2/I a 2/II*. Academia Praha

Žďárek P., Koza V., Kubelka V. 2015: Bahňáci – od běžných druhů po nejvzácnější zatoulance – čím jsou výjimeční a jak je určovat? *Vanellus* 10: 9–34.

(svob.czweb.org)

Foto: Vojtěch Kubelka

Kulík říční obývá i zemědělskou krajinu, kde hnízdí na nezarostlých polních plochách, klidně dále od vody a často v blízkosti čejek chocholatých

Foto: Vojtěch Kubelka

Mladý kulík hnědý na jihočeském poli během podzimního průtahu. Kulík hnědý protahuje pravidelně, ale nenápadně, většina ptáků naše území jen přeletí.

Foto: Vojtěch Kubelka

Samce vzácně zaletujícího kulíka mořského prozradí zpravidla kontrastní kresba hlavy s rezavohnědým zátylkem a neúplným tmavým krčním límcem

Foto: Vojtěch Kubelka

Kulíka bledého v letu bezpečně odlišíme od všech ostatních velkých kulíků podle tmavé skvrny v podpaží

nápadným bílým proužkem. Kontrastní sva-
tební šat je u nás vzácnější, zpravidla zjišťovaný
u některých později z jara protahujících ptáků.
U samců je černé zbarvení rozsáhlejší. Křídla
v letu jsou zespodu vždy bílá. V prostém šate
mají obě pohlaví černo-zlatavá pera na křídlech
a stejnobarevné jemné skvrnění a čárkování
na hlavě a hrudi, břicho je bílé. Mladí ptáci
jsou velmi podobní. Kulík zlatý je ostrážitý
a plachý, pobíhá a při zastavení vztyčuje hlavu.
Charakteristický je vysoký protáhlý hvizd jako
stoupající *tlý* nebo dvouslabičné *tlý-i*, ojedinelí
ptáci na průtahu v zemědělské krajině však
mohou být celkem nenápadní.

Méně běžným z větších kulíků, podobným
předchozímu druhu a největším kulíkem vůbec
je **kulík bledý**. Jarní průtah přes naše území není
nápadný, ale na podzim, zejména v září a říjnu,
se jednotliví ptáci či menší skupinky po řadu
dní zdržují na bahnech upuštěných rybníků
a nádrží větších velikostí; v zemědělské krajině
je vzácný. Je velikosti čejky chocholaté, zavalitý,
má dlouhé nohy, velkou hlavu, velké oči a kratší
hrubší zobák. Ve svatebním šate je téměř neza-
měnitelný, samice méně kontrastní než samec.
Prostý šat má jemné černošedé skvrnění na hlavě,
krku a hrudi, břicho je bělavé, kresba na svrchní
straně křídel je méně výrazná. Mladý pták má
více a níže skvrnitější hrud' a běžový až zlatavý
nádech per v křídlech. V letu jsou patrné bílé

ocasní krovky, shora nápadná bílá páska v křídle
a zespodu černá skvrna v podpaží, kterou nemá
žádný jiný kulík. Je plachý, pohybuje se rozvážně,
pobíhá se skloněnou hlavou, ozývá se zejména
v letu charakteristickým, daleko slyšitelným
trojslabičným hvizdem *tý-tlu-jí* s krátkou a hlubší
druhou slabikou.

Vzácným zatoulancem na našem území
s několika desítkami záznamů je **kulík mořský**,
obyvatel evropských pobřežních zón, případně
vnitrozemských slanisek. Nejbližší hnízdiště
druhu od nás jsou v Maďarsku. Kulík mořský
je velikosti kulíka říčního, ale má delší stihlejší
zobák a poněkud elegantnější vzhled. Zobák
je vždy černý, nohy jsou tmavé, má jen malou
tmavou skvrnu po stranách hrudi, tenký bílý
krční límec, u samce je nápadný rezavý zátylek.
V letu jsou výrazné bílé strany ocasu a bílá
páska v křídle. Ozývá se v letu měkkým *pit* nebo
tvit, varovný hlas je tvrdé *prrr* a tklivé *tú-ít*.
Ve střední Evropě se kulík mořský vyskytuje
zpravidla jednotlivě od dubna do září, často ve
společnosti jiných kulíků v blízkosti různých
vodních ploch.

Pro kompletní výčet našich kulíků byl na
našem území několikrát zjištěn buď **kulík
hnědokřídlý**, nebo **kulík pacifický**. Jedná
se o vzácné zatoulance ze severní Ameriky
v prvním případě nebo z východní Sibíře v tom
druhém, avšak každoročně zjišťované zejména

na podzim v různých evropských zemích. Oba
druhy jsou si navzájem hodně podobné a velmi
připomínají kulíka zlatého. Od toho se liší
v každém šate zejména šedavou spodinou kří-
del. Kulík hnědokřídlý je ze všech tří „zlatých“
kulíků nejsešší, mladý pták má nejvýraznější
nadoční proužek.

Podobně jako u jiných bahňáků kulíci migrují
na velké vzdálenosti a občas se mohou vyskyt-
nout daleko od svého běžného areálu, proto
se vyplatí podezřelé kulíky dobře prohlednout
a ideálně i zdokumentovat. Výzkumem, ale
i praktickou ochranou kulíků se u nás zabývají
členové Skupiny pro výzkum a ochranu bahňáků
(SVOB) v ČR (<http://svob.czweb.org/>), pracovní
skupiny České společnosti ornitologické.

Kulíci obývají velmi rozmanitá prostředí a liší
se svými migračními trasami i chováním při
rozmnožování. Kvůli několika různým šatům
opeření a blíže příbuzným druhům mohou
při výpravách za ptáky představovat určovací
oříšek. Nenechte se však odradit, porozumění
kulíků stojí za to!

Vojtěch Kubelka | je evoluční ekolog,
koordinátor Skupiny pro výzkum
a ochranu bahňáků v ČR a člen
výboru ČSO. Výzkumu a ochraně
bahňáků se intenzivně věnuje jak
v Česku, tak v zahraničí.

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

Milé děti,

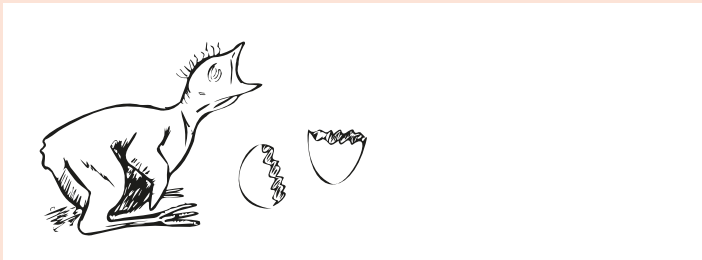
co kdybyste si dnes se mnou zahrály na ptačí rodiče? Ti mají teď na jaře spoustu létání a starání se o své potomky. Trošku jiné starosti mají ptačí rodiče krmivých ptáků a zase trošku jinak se starají o svá ptáčata rodiče ptáků nekrmivých.

Jistě vám nemusím vysvětlovat, že krmiví ptáci nejsou ti, které v zimě krmíte na krmítku, a že nekrmiví také potřebují nějakou potravu, aby přežili. Podívejte se na mne. V zimě mne na krmítku nespátríte. Vy mne krmit nemusíte, já se krmím sám. Ale svá robátka krmit musím, proto jsem pták krmivý. Aby naše hnízdo nebylo prozrazeno, musíme z něj my, krmiví ptáci, odnést skořápky i trus našich mládat. Naše ptáčátka se líhnou jako slepá holátka, která umějí jediné žadonit o potravu. A tak je zahříváme a krmíme a krmíme, dokud neotevrou očka a nenarostou jim peříčka, aby mohla vylézt z hnízda. I potom se však o ně ještě chvíli staráme a krmíme je.

Naši nekrmiví příbuzní mají naopak velkou starost, aby své hejtno chodící drobotiny vůbec uhlídali. I tak se jim ale stává, že se některé mládětko občas zatoulá.

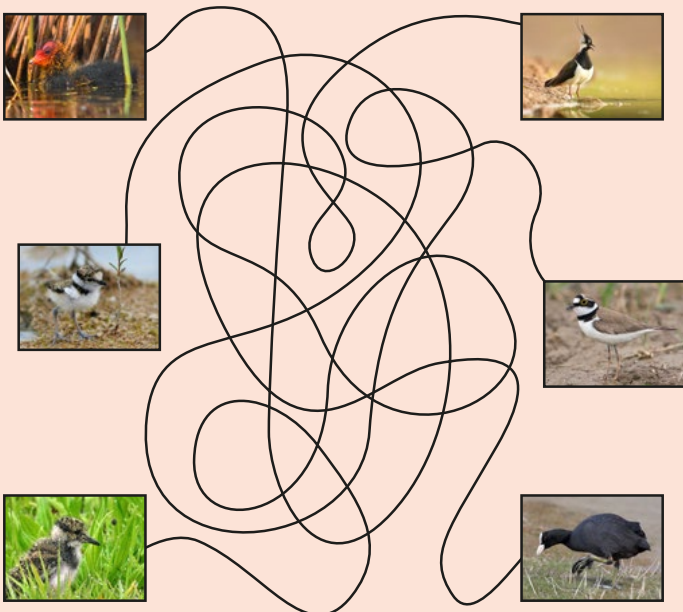
Jen se vžijte do naší ptačí kůže a našich ptačích starostí. Posílám vám dva obrázky, abyste si naše životní úkoly vyzkoušely.

Postarejte se, aby z holátka vyrostlo životaschopné ptáče. Jistě vás napadlo, kde má hnízdo, co tam dělají ty skořápky, možná je mu zima, nemá žádnou potravu. Tak zaříďte, ať má vše, co potřebuje! Dokreslete, překreslete, přelepte – však vy si poradíte. Potěší mne, když mi pošlete obrázek opeřeného vidoucího mláděte, jak vypadá před vylétnutím z hnízda. Je na vás, jaké hnízdo dokreslíte a jaké mládě to bude. Jen mu dokreslete správnou potravu!

Pomozte ztracenému mláděti najít cestu k rodiči.

Víte, komu jste pomáhali? Budu rád, když mi dáte vědět.

Krásné jaro bohaté na setkávání s ptáčaty krmivých i nekrmivých druhů vám všem přeje

váš Krůťa

Připravili: Vladka a Jiří Sládečkovi

Polet' se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milí kamarádi,

ptačí hnízdní sezona už je v plném proudu a objevují se první mláďata. Pomůžete mi najít v přírodě ta nekrmivá? Já si moc nedovedu představit mládě, které nepotřebuje krmit od rodičů. Rád bych nějaké takové viděl. Jestli se vám podaří ho najít a vyfotit nebo namalovat, uděláte mi tím velkou radost! Fotky a obrázky mi můžete posílat do konce června na springalive@birdlife.cz.

Zároveň jsem dostal několik obrázků mládat mých kamarádů, ale pomíchaly se mi a já nevím, ke komu patří. Najdete mezi nimi nějaká nekrmivá? A poznáte, kterým rodičům patří? Pomohou vám rozspaná písnička.

Možná některá z mládat potkáte i na svých vycházkách do přírody. Pokud ano, pokuste se místa navštívit opakovaně. Na jaké ploše se rodinka pohybuje? Kolik mládat asi přežije do vzletnosti? Na tyto otázky dostanete odpovědi jenom v přírodě – určitě stojí za to do ní vyrazit, nejlépe s dalekohledem!

Už se těším na vaše fotky i obrázky a přeji krásné zážitky při pozorování našich ptačích sousedů.

Váš Krůťa

Připravila: Gabriela Dobruská

Foto: Alf van Beem, Corine Bliiek, Jiří Bohdal, Markus Krötzsch, Thomas Landgren, Jan Pavlíček, Martin Pelánek, Stanislava Slováková, Zdeněk Tunka, Frank Vassen

Za kalousy z jižní Moravy až do Kikindy

Po 15 letech jsme se v Jihomoravské pobočce ČSO navrátili k oblíbeným zimním radovánkám – k mapování shromaždišť kalousů. Aktivita probíhá v rámci projektu „Živá města“ a ne náhodou jsme začali už v zimě 2019/2020 charakteristické vysokými počty hrabošů, kteří jsou hlavní potravou kalousů. Kalousi si k zimnímu shromažďování vybírají blízkost lidí a především jehličnany na exponovaných místech v obcích, jako jsou hřiště, areály škol, bytové zástavby, hřbitovy apod. Na otázku, proč si teritoriální druh v zimě vyhledává velkou společnost soků na rušných místech, nelze uspokojivě odpovědět. Obecně snad jde o výměnu informací v parlamentu sov (doslovný překlad hejna sov z angličtiny) či sociální vyžití.

Sázka na hraboši zimu se vyplátila. Sčítání na večerních rozletech kalousů bylo ještě působivější než obvykle. Na řadě míst byly pozorovány desítky kalousů, jen v okrese Uherské Hradiště byla zjištěna čtyři shromaždiště s počtem nad 100 jedinců a jedno těsně pod. Rekordní počet kalousů – 163 (dne 18. 1.) – byl zjištěn ve Veselí nad Moravou. V okrese Hodonín jsou pak nejméně tři další shromaždiště s početností vyšších desítek ptáků, podobně je tomu i na Břeclavsku.

Ačkoli početnost kalousů na jižní Moravě nás svými čísly může ohromit, skutečným kalousím hlavním městem je město Kikinda (oblast Vojvodina, severní Srbsko), kam jsme se vypravili koncem ledna 2020. „Utiny“ (v srbštině kalousi) se tu vyskytují na hlavním náměstí, zejména v borovicích, smrcích a břízách; nejvíce jich tu bylo zjištěno v roce 2010, a sice úctyhodných 740.

My jsme při naší výpravě nasčítali 344 jedinců. Město Kikinda je velmi sympatické a kalousy to tu žije, najdeme je v názvech podniků, na tabulích i na suvenýrech. Samostatnou kapitolou jsou pak nadživotní sochy kalousů – jedna je v zákrytu plechových stánků tržiště oblepených plakáty a druhá vítá návštěvníky na kruhovém objezdu při vjezdu do města. Tato socha se pak dostala do řeči i do zahraničních médií, protože z určitého úhlu nepřipomíná jenom kalousa, ale také jistou část mužského těla na veřejném prostranství údajně v nevhodném postavení. Dle našeho názoru soše chybí k dokonalosti pouze vývržek na podstavci. Kalousi v Kikindě jsou vskutku působiví, ale nevyskytují se jenom tam, dle místních ornitologů je najdete téměř v každé vsi či městě. Typická jsou shromaždiště o desítkách jedinců a nezřídka (na rozdíl od České republiky) bývají také v listnatých stromech. V sedmi obcích jsme jich za tři dny nasčítali celkem 1006. Zároveň jsme se mohli bavit pozorováním zimujících jeřábů, rarohů, orlů královských atd.

Rádi bychom ještě doplnili zajímavé poznatky o kalousech z místní lidové slovesnosti, a sice konzumaci vlašských ořechů a konzumaci (a vyvrhování) poštolky obecné vcelku. Oboje bylo dokonce na shromaždištích zdokumentováno. Na skořápky ořechů pod shromaždištěm nás upozornil průvodce muzea Glavaševa Kuča a obří vývržek úctyhodných rozměrů i na výra jsme na vlastní oči viděli přímo na náměstí v Kikindě. Nelze však vyloučit, že jej za mokra uplácaly děti.

Institucionální ochrana přírody v Srbsku není dle pracovníků z místních neziskovek valná, krajina je v mnoha ohledech pestřejší než ta naše, cenné lokality jim však mizí před

Foto: Marek Palíčka

Kalous odpočívající ve středu města Kikinda v Srbsku

Foto: Marek Palíčka

Ve Vojvodině kalousi s oblibou zimují také na listnatých stromech jako na břízách na náměstí v Kikindě

očíma, což vede ke značné skepsi. Co však, dle jejich názoru, mění postoje místních lidí, úradů i vlády, je zájem cizinců. Podobně jako kalousi v Kikindě působí i velká jepice dlouhohostá (*Palingenia longicauda*). Na její masové rojení na přelomu května a června, tzv. „Květ Tisy“ (Tiski cvet neboli tiszavirág), sem jezdí turisté z celé Evropy. Města jako Novi Bečej nebo Kanjiža a lidé žijící na březích řeky si vzali tento druh a jeho ochranu pod svá (jepičí) křídla a i jemu zde postavili sochu v nadživotní velikosti (ve městě Novi Kneževac).

Děkujeme všem, kteří uvádějí údaje o shromaždištích kalousů na jižní Moravě do databáze Avif na birds.cz, a to včetně pobytových stop. Kdo by se chtěl více zapojit do mapování, ať se neváhá obrátit na

camlik@birdlife.cz.

Gašpar Čamlík | pracuje v Jihomoravské pobočce ČSO jako projektový manažer a terénní pracovník, podílí se na projektech zaměřených na ochranu ptáků, věnuje se dlouhodobému i cílenému monitoringu ptáků.

Stará dáma Kamila – samice orla mořského si užívá bez závazků

V *Ptačím světě* 4/2019 jsme v rubrice Příběhy ptáků s vysílačkou popsali mládí Matěje, samce orla mořského zachráněného v záchrané stanici v Jaroměři, u kterého očekáváme dosažení věku pohlavní dospělosti již v příští hnízdní sezoně. V tomto čísle se podíváme na osud Kamily, samice orla mořského zachráněné v záchrané stanici v Rajhradě, o níž jsme přesvědčeni, že má již svou reprodukční periodu za sebou.

Obora Soutok na jižní Moravě v příhraniční oblasti s Rakouskem a Slovenskem je v současnosti místem pravidelného hnízdění několika párů orlů mořských. Stékají se zde řeky Morava, která tvoří hranici se Slovenskem, a Dyje, tvořící hranici s Rakouskem. Aluviální niva obou řek zde vytváří unikátní prostředí s hnízděním dalších vzácných dravců, jako jsou oba druhy luňáků nebo orlí královští.

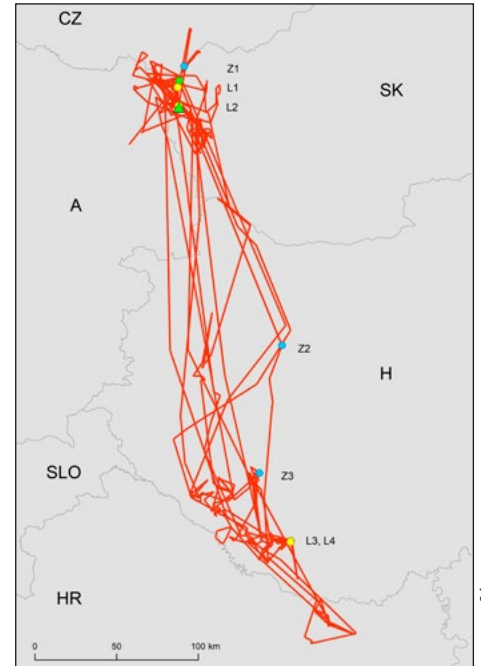
Dospělou samici orla mořského, které jsme později dali jméno Kamila, našel neschopnou letu dne 3. 3. 2016 v oboře Soutok Jiří Netík, vedoucí polesí Lesů ČR, se svými spolupracovníky. Její předpokládané hnízdo se nacházelo asi 200 metrů od místa nálezu. V širším okolí této lokality hnízdí pár orlů mořských každoročně od roku 2003: první dva roky hnízdil neúspěšně na slovenské straně řeky Moravy, od roku 2005 pak výhradně na české straně, kde vystřídal celkem tři hnízda. Během jedenácti hnízdních sezon (2005–2015) tento pár úspěšně vyvedl celkem 15 mláďat (3 × 1, 6 × 2 a pouze 2 × bylo hnízdění neúspěšné).

Kamila byla neschopná letu, ale bez zjevných známek poranění. Po posouzení jejího stavu bylo rozhodnuto o převezení do Záchrané stanice pro dravé ptáky Rajhrad. Ani tam nebylo při příjmu diagnostikováno poranění nebo jiné onemocnění. Její hmotnost byla 4950 g (délka

složeného křídla 64 cm), což nelze považovat za známku vyhublosti a dlouhodobého strádání. Byla jí vyčleněna samostatná voliéra a od této chvíle se mohla těšit z pravidelného přísunu potravy bez nutnosti pečovat o potomky. Dobrá péče Kamile svědčila a během několika týdnů se zotavila natolik, že bylo možné rozhodnout o jejím návratu zpět do přírody. V té době byla v záchrané stanici v Rajhradě také kroužkována členem Kroužkovací stanice NM Praha Stanislavem Čechem, dostala kroužek LB7487.

Kamila byla převezena k místu nálezu do obory Soutok a tam vypuštěna 30. 5. 2016. Při vypuštění asistovali kromě aktérů zúčastněných při její záchraně také reportéři České televize a Českého rozhlasu, kteří o jejím návratu do přírody informovali širokou veřejnost. K sledování jejího dalšího osudu byla Kamila stejně jako Matěj vybavena vysílačkou Ecotone, kterou dostala jako malý batůžek na záda. V nedalekém hnízde byla zjištěna dvě zastuzená oplozená vejce. V dalších letech bylo hnízdo vždy (až do roku 2019 včetně) obsazeno dospělým párem orlů mořských, kteří jej každoročně dostavovali, nikdy však nedošlo k vyvedení mláďat a s největší pravděpodobností ani ke snesení snůšky. Kamila už v roce 2016 nezahnídla a stejně tak nezahnídla ani v žádné z dalších tří hnízdních sezon, po které byla telemetricky sledována.

Po vypuštění se celé léto držela v známé oblasti poblíž hnízda a v této oblasti i zimovala a trávila další léto. Pobývala na Soutoku a v blízkosti řeky Moravy směrem na sever i na jih od Soutoku. V březnu 2017 nás překvapila zájmem o horské lokality na západních úbočích slovenských Malých Karpat, kde zůstávala souvisle i řadu dní. V Malých Karpatech bývají orlí mořští pozorovatelé pravidelně, zdejší poloha je pro ně totiž strategická vzhledem k dostupnosti potravních zdrojů, ať už jde o mokřady na Záhoří, údolní nivu Moravy, nebo o menší vodní nádrže na východním úpatí

Trasa putování Kamily z místa vypuštění v oboře Soutok (zelený kroužek) dne 30. 5. 2016.

Modré kroužky Z1, Z2 a Z3 označují místa zimního pobytu 31. 1. 2017, 31. 1. 2018 a 31. 1. 2019.

Žluté kroužky L1, L2, L3 a L4 označují místa letního pobytu 30. 6. 2016, 30. 6. 2017, 30. 6. 2018 a 30. 6. 2019.

Červená linka spojuje následně noční lokace.

Zelený trojúhelník označuje pozici Kamily ke dni dokončení rukopisu 7. 10. 2019.

Obrázek: Lenka Rozsypalová

tohoto pohoří. V roce 2018 zde bylo zjištěno dokonce i hnízdění orlů mořských (Jozef Chavko, sdělení na www.dravce.sk).

Z Malých Karpat se Kamila opět vrátila k Soutoku a v lednu 2018 se přesunula k maďarskému Balatonu (bod Z2 na přiloženém obrázku). V únoru 2018 pokračovala v pouti až do severovýchodního Chorvatska a pak zpět na Soutok, kam se vrátila v březnu 2018. Od té doby se pohybuje v tomto severojižním koridoru a je zřejmé, že má oblíbené dvě oblasti: širší oblast kolem obory Soutok (rakousko-česko-slovenské pomezí) a jihozápadní Maďarsko se sousedící částí Chorvatska. Mezi těmito oblastmi jsme během dosavadního sledování odhalili už 10 jejich dálkových přesunů.

Kamila tedy nehnídá a cestuje po svých oblíbených oblastech. Můžeme jen spekulovat, zda u ní v roce 2016 došlo k nějakému vnitřnímu poranění, které jí další hnízdění neumožňuje, nebo zda je její věk už natolik vysoký, že jí hnízdění nedovoluje. Každopádně je ale výsledkem našeho sledování i poznatek, že potkáme-li v hnízdní době dospělého (adultního) orla mořského, ještě to nemusí znamenat, že hnízdí nebo že bylo jeho hnízdění v dané sezoně neúspěšné. Obvykle se za nehnízdící část populace považují nedospělí (immaturní) ptáci. Jaký je podíl dospělých nehnízdících orlů mořských v populaci, zůstává otázkou. Kamile – možná důchodkyni Kamile – přejeme mnoho zdraví a spokojenosti i v dalších letech. Nám pak přejeme, abychom ji mohli i v těch dalších letech úspěšně sledovat.

Ivan Literák a Rainer Raab, Jiří Netík, Jaroslav Sedláček, Péter Spakovszky, Lenka Rozsypalová, David Horal

Samice orla mořského Kamila s Jiřím Netíkem po nálezu v oboře Soutok 3. 3. 2016

Zimní ladění zpěvu aneb proč slavíci tmaví na zimovišti zpívají mnohem hůře než na hnízdišti?

Ptačí zpěv fascinuje lidi už celá staletí a setkáváme se s ním v literatuře, hudbě i ve výtvarném umění. Ostatně jak písmena, tak i noty či jednoduché grafické značky sloužily radě vědců ke studiu tohoto fenoménu ještě v první polovině minulého století. Teprve poválečný vynález zvukového spektrografu, jenž umožnil zobrazení zvuku (tzv. sonogram) a tím jeho objektivní měření, spustil lavinu studií ptačího zpěvu, která se díky stále dostupnějším bioakustickým programům a nahrávacím přístrojům nezastavila dodnes. V terénních výzkumech dlouhou dobu převažovaly práce studující funkce ptačího zpěvu v mírném pásu, ale v posledním desetiletí se srovnatelně často setkáváme s obdobnými

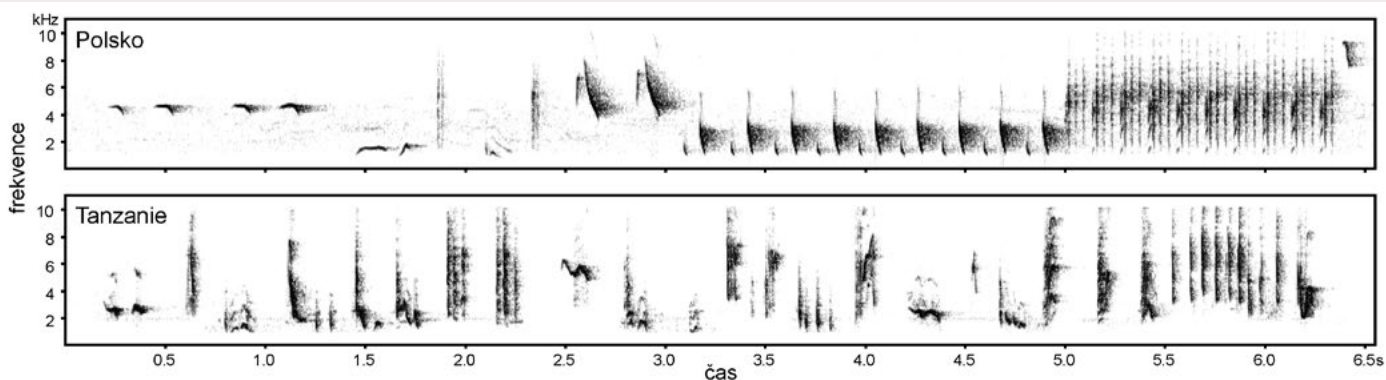
Foto: Sergej Jelisejev

Slavík tmavý (dříve zvaný uherský) je nejzácnější z našich druhů slavíků; zastihneme ho většinou během tahu

a na hnízdištích. A protože nahrávek ze dvou hnízdních lokalit v Polsku a Rusku měl Abel dostatek, výzkum mohl začít.

Zpěv slavíka tmavého je složitý a ví se, že samci z jednoho místa mají v porovnání se slavíky odjinud navzájem podobnější zpěvy. Bylo tedy potřeba si dobře rozmyslet, co vlastně můžeme smysluplně porovnávat. Že se zpěvy z Afriky od těch z hnízdišť liší budou, se ukázalo hned při prvním letmém prohlížení sonogramů nahrávek. Zpěv slavíka tmavého má jasnou strukturu, skládá se z proměnlivé první části a typické druhé části, kde po cvakavé frázi, jež se přiléhavě označuje jako „kastanětová“, následuje rychlý závěrečný trylek. U více než poloviny nahrávek z Tanzanie však tato struktura úplně chyběla a stejně tomu bylo i po kontrole nahrávek z jiných afrických lokalit, které byly dostupné na internetu. U zbytku tanzanských nahrávek sice typická struktura zpěvu byla patrná, ale zatímco opakující se slabiky ve zpěvech jednotlivých samců z hnízdišť byly jedna jako druhá, u nahrávek z Afriky se často i v rámci opakování lišily. Právě na konzistentnost slabik, tedy schopnost zazpívat daný typ slabiky vždy stejně, jsme se zaměřili. Vybrali jsme tři typické kategorie slabik, jež byly hojně ve všech třech oblastech, odkud jsme měli nahrávky. V rámci nahrávky jednoho samce jsme pak měřili, jak přesně je schopen tyto typy slabik kopírovat. Přesnost kopírování jsme kvantifikovali pomocí metody, kterou si lze představit jako přikládání obrázků různých tvarů, v našem případě sonogramů slabik, na sebe. Čím více se překrývají, tím vyšší korelační koeficient mají; 1 znamená, že jsou úplně shodné, 0 značí, že jsou naprosto odlišné. Naše tušení, které jsme měli při první kontrole nahrávek, se potvrdilo: slabiky ve zpěvech slavíků z Afriky byly podstatně proměnlivější než ty u samců z Polska a Ruska. Jednoduše řečeno, na zimovišti nebyli samci schopni zazpívat danou slabiku přesně a jejich zpěvy zněly hůře. Asi tak jako když se vám na jaře podaří zachytit první zpěvy ještě nerozezpívaných sýkorek či strnadů.

Co z toho všeho plyne? Naše zjištění nejvíce odpovídají hypotéze, že ptáci na zimovišti prostě trénují zpěv. K tomuto závěru došel v roce 2016 i tým vedený Marjorií Sorensenovou, který testoval, proč na zimovišti zpívají samci rákosníků velkých. Poté co autoři vyloučili, že by za to mohla zvýšená hladina testosteronu, ukázali i to, že na hnízdišti silně teritoriální rákosníci velcí nejeví v Africe žádné známky obhajování teritoria. Jejich zpěv proto vysvětlují „hypotézou vylepšování zpěvu“. Jednoduše řečeno,

Srovnání sonogramů složitějšího a jasně strukturovanějšího zpěvu slavíka tmavého v hnízdní době v Polsku (nahoře) a jednoduššího, proměnlivějšího zpěvu na zimovišti v Tanzanii (dole)

výzkumy z tropických oblastí. Jejich společným jmenovatelem je, že se obvykle věnují zpěvu v období rozmnožování, to je ale u tažných ptáků nepoměrně kratší než u těch tropických. O tom, zda a proč ptáci zpívají i během tahu a na zimovištích, se ví jen pramálo.

Dlouho se mělo za to, že ptáci na zimovištích obvykle nezpívají. Staré práce z let 1917 a 1931, jež zmiňovaly druhy zpívající v Africe či během tahu, zjevně upadly na dlouho v zapomnění. Teprve v posledních letech se začínají objevovat články, které nejen dokazují, že tažní ptáci na zimovištích zpívají, ale snaží se i vysledovat proč. Zatím je jich jen hrstka, protože vzhledem k tomu, že se málokdy ví, kam přesně daný druh na zimu odlétá, není jednoduché takový výzkum naplánovat. Někdy pomůže náhoda jako v našem případě, kdy se kolegyně na konferenci po příspěvku mého francouzského doktoranda Abela Souriaua zmínila, že před pár lety nahrávala slavíky v Africe. Než se totiž podařilo přichystat vybavení potřebné pro výzkum, kvůli kterému v Tanzanii byla, krátila si čas nahráváním slavíků tmavých, jejichž zpěvu se kdysi věnovala v laboratoři a kteří zpívali všude kolem. Ještě ten samý den jsme se všichni tři dohodli, že by bylo zajímavé porovnat, zda se nějak liší zpěv na zimovišti

vypadá to, že se zimujícím rákosníkům i slavíkům vyplatí začít zpívat dříve, aby po přeletu na hnízdiště byl jejich zpěv vypilovaný a aby si tak zvýšili šanci na rychlé spárování, a tím i úspěšné vyvedení potomstva. Zda je tato hypotéza o tréninku zpěvu na zimovišti správná, se ukáže až časem. Pro její potvrzení či vyvrácení by bylo optimální nahrávat konkrétní jedince jak na hnízdišti, tak v Africe a ideálně i na tahu. Obávám se ale, že na to, až budeme schopni takto detailně sledovat migrující pěvce, si ještě pěkných pár let počkáme.

Pro zájemce o více informací lze doporučit: Souriau, A., Geberzahn, N., Ivanitskii, V. V. a kol. *Singing behind the stage: thrush nightingales produce more variable songs on their wintering grounds*. Behav Ecol Sociobiol 73, 150 (2019). doi.org/10.1007/s00265-019-2765-x

Tereza Petrusková | se ptačím zpěvem začala zabývat více-méně náhodou během svého doktorského studia. Tento zájem ji neopustil a vedl ji až k založení bioakustické skupiny na katedře ekologie PřF UK, kde nyní působí.

Dudek a Ptačí sněm

Rozmanitost a krása ptactva vždy podněcovaly fantazii člověka a inspirovaly ho k umělecké tvorbě. Vzhled i povahové vlastnosti přisuzované ptákům se objevují také v mytologii a heraldice jako metafory a symboly. Rozhodli jsme se vám v *Ptačím světě* představit ptáky ve významných dílech výtvarného umění, literatury i hudby napříč dějinami a světovými kulturami.

Dudek chocholatý je od roku 2008 národním ptákem Izraele, přestože v ortodoxním pojetí židovské víry patří mezi „nečisté“ živočichy, které je zakázáno jíst. Za posvátného byl považován už ve starověkém Egyptě a na antické Krétě. Objevuje se také v biblickém vyprávění o králi Šalomounovi a královně ze Sáby. V Persii se tento tažný pták stal symbolem upřímnosti a statečnosti. Snad právě proto učinil středověký perský básník Faríduddín Attár ve svém alegorickém eposu *Ptačí sněm* dudka duchovním vůdcem ptactva na strastiplné cestě za božským králem Símorghem. Než ptáci dospějí k bájně hoře Qaf, musejí překonat sedm údolí: Hledání, Lásky, Porozumění, Odpoutanosti, Jednoty, Úžasu a nakonec údolí Chudoby neboli Zrušení já. Někteří ptáci se cesty obávají. Nechtějí se vzdát svých zvyků a přesvědčení. Každý z nich tak představuje jednu lidskou vlastnost, která brání duchovnímu růstu a osvícení. Přesto se společně vydávají na cestu. Jen třicet z nich ale vytrvá až k cíli a k nalezení Pravdy. Na konci svého putování ptáci poznají, že oni sami jsou králem Símorghem (Símorgh znamená „třicet ptáků“).

Klenot světové literatury, který v sobě spojuje moudrost příběhů a mystiku Koránu i Starého zákona, byl napsán ve 12. století. Pro české čtenáře jej nedávno převyprávěl a výtvarně zpracoval ilustrátor Petr Sís¹. Kolem roku 1600 vznikla u dvora safíovského panovníka Abbáse I. k *Ptačímu sněmu* ilustrace, na níž dudek právě vítá a oslovuje shromážděné ptáky. ✦ Daniel Razím

¹ Petr Sís: Ptačí sněm. Labyrint 2011

Příště: Albatros a Píseň o starém námořníkovi

Habiballah ze Savy – Ptačí sněm (Metropolitní muzeum umění v New Yorku)

V ohrožení

Ptáci opět letí o život – i s vaší pomocí

V loňském roce jsme na stránkách *Ptačího světa* podrobně informovali o kampani **Let o život**. Nesmírně nás potěšila dárcovská odezva – dohromady **323 lidí** věnovalo **334 200 Kč** na ochranu stěhovavých ptáků ve Středomoří. Jak jsme slíbili, 70 % z této částky jsme v únoru poslali na podporu práce místních partnerů BirdLife, kteří s pytláky bojují v první linii. Zbývajících 30 % postupně uvolňujeme na ochranu stěhovavých ptáků u nás, ať už to jsou čápi, motáči lužní, čejky, nebo jiříčky.

Jaký má vlastně současná situace vliv na stěhovavé ptáky? Na jednu stranu jsou díky karanténě méně rušeni lidmi, méně jim hrozí střety s auty, nebo dokonce letadly. Například v Libanonu lidé s překvapením zjišťují, že se stěhovaví ptáci houfně objevují i ve velkých městech. Na druhou stranu pytláci napříč Středomořím zneužívají vytíženosti policie, která přednostně řeší úkoly spojené se zastavením koronavirové epidemie. Letos neproběhnou ani tradiční mezinárodní dobrovolnické kempy strážící tahové cesty ptáků. Naše partnerské organizace přesto nepolevují v ochraně ptáků, a to ani v tak postižených regionech, jako je severní Itálie, kde stále provozují záchranné stanice pro zraněné živočichy a stráží hlavní pytlácké lokality. Na Kypru si místní BirdLife dokonce pronajal dva pozemky přímo v jedné z nejvyhlášenějších pytláckých oblastí a chce zde pro ptáky sázet původní dřeviny, vytvářet jezírka i květnaté louky. Na Maltě mají

Čápi bílí na tahové zastávce v Egyptě, jenž patří k zemím s nejvyšším počtem ilegálně ulovených ptáků

Pomůžeme jim? Středomořští partneři BirdLife chrání stěhovavé ptáky i v současných nelehkých podmínkách. Na ochranu stěhovavých ptáků můžeme i nadále darovat na zabezpečeném portále darujme.cz/projekt/1201844 nebo převodem na transparentní účet 2800277111/2010, variabilní symbol 48, členové ČSO uvedou jako specifický symbol své členské číslo (na požádání sdělíme na hoskova@birdlife.cz).

Děkujeme!

také plné ruce práce. Navzdory bezpečnostním opatřením i navzdory protestům místního BirdLife a dalších organizací byla díky silné lovecké lobby povolena jarní lovecká sezona křepelky polní. Povoleno je odlovit 5000 křepelky, přitom bylo

zaregistrováno 6000 střelců! Lovecká sezona se navíc kryje s vrcholem migrace ohrožené hrdličky divoké i dalších druhů, čehož lovci masivně zneužívají a páli po všem, co se hýbe. ✦ Lucie Hošková

Zatím nejhorší sezona požárů v Austrálii

Určitě jste v médiích zaznamenali letošní tragickou sezonu požárů v Austrálii, jejíž rozsah a dopad na australskou přírodu byly doslova nevídané. Já jsem měl štěstí v neštěstí zrovna tou dobou v Austrálii pobývat a zažít situaci na vlastní kůži.

Požáry – přirozená součást ekosystému

Nejdříve si musíme uvědomit, že požáry na naší planetě patří k přirozeným faktorům ovlivňujícím ekosystémy. Mnoho rostlin a biotopů v Austrálii je na existenci požárů závislých a naučily se s nimi fungovat. Eukalypty dokonce produkují rostlinné oleje, které pomáhají oheň vznítit. Proto není na místě myslet si, že požáry v Austrálii jsou něco špatného a neobvyklého. Rozlišujeme tři základní typy požárů, z nichž každý má svá specifika a svou úlohu. Podzemní požáry si můžeme představit jako oheň pod zemí. Jsou ale vzácné a vyskytují se hlavně v chladnějších oblastech v Tasmánii. V pevninské Austrálii jsou naopak velmi časté požáry na povrchu, kdy hoří vše od země až po keřové patro. Nejnebezpečnější jsou pak požáry korun stromů, které se šíří velmi rychle a spálí vše, co jim stojí v cestě. Jsou typické hlavně pro eukalyptové lesy ve východní Austrálii, která byla v letošní sezoně nejvíce zasažena. Čím jsou tedy požáry pro přírodu užitečné?

Velmi teplé a suché podnebí omezuje rozklad suchého listí a odumřelých částí rostlin, které by se za normálních okolností rozložily a posloužily jako zdroj živin pro ostatní rostliny. Odumřelé listí a suchá tráva se tak na zemi postupně hromadí, až za pár let téměř znemožní rostlinám skrz silnou vrstvu prorůst. Pak přichází na řadu oheň, který rostlinám pomůže. Nejdříve uvolní prostor na zemi spálením odumřelého listí a suché trávy a přitom vytvoří vrstvu popela, která obsahuje mnoho živin a poslouží jako skvělé hnojivo. Na závěr oheň pomůže otevřít pupeny několika druhů rostlin, které by se bez působení vysoké teploty neotevřely. Nedávno se také ukázalo, že některé chemické složky kouře jsou hlavním spouštěčem klíčení rostlin. Po několika týdnech od požáru už se objevují první zelené lístky a oheň připomíná jen černá kůra stromů. V případě silných požárů, které usmrtí i stromy, pak obnova trvá výrazně déle.¹

Požáry jsou bohužel vlivem člověka častější a mají i negativní důsledky. Pro obyvatele zasažených oblastí je to ztráta domů, infrastruktury a v nejhorších případech i životů. Zvířata se podobně jako rostliny naučila s požáry žít, ale platí, že kdo neuteče nebo se neschová třeba v noře, má malou šanci na přežití. Avšak ani ti živočichové, kteří před požáry uniknou, ještě nemají vyhráno. Obnova biotopů trvá desítky týdnů, a tak chybí potrava, úkryt nebo hnízdní příležitosti. Nežádanější je v té době voda, která je s přibývajícím suchem čím dál vzácnější. Je zajímavé, že po rozsáhlejších požárech zůstane vždy několik „oáz“, kterým

Lediňák obrovský zahalený v kouři v centru města Sydney

Foto: Ondřej Pařík

Pelikán australský na východním pobřeží Austrálie nebyl vyfocen v ranní mlze, nýbrž v kouři

Foto: Ondřej Pařík

se oheň vyhne. Tento jev zatím neumíme přesně vysvětlit, ale je prokázáno, že oázy hrají důležitou roli při obnově ekosystému a slouží jako zásadní útočiště přeživších zvířat.² Nesmíme také zapomenout, že požáry ročně vyprodukují obrovské množství oxidu uhličitého. Odhaduje se však, že až do letošní sezony dokázaly živé stromy všechn oxid uhličitý absorbovat zpět.

Sezona požárů 2019/2020

Poslední sezona požárů v Austrálii byla bezesporu tou nejhorší. Byla však předvídaná již v roce 2008 coby dlouhodobý důsledek klimatických změn. Jen pro představu: osm z deseti nejteplejších roků v Austrálii bylo zazname-

náno v posledních patnácti letech, přičemž rok 2019 byl vůbec tím nejsušším a nejteplejším v celé historii měření. Každoročně shoří miliony hektarů půdy, ale tento rok byl svým dopadem extrémní. Odhaduje se, že za sezonu 2019/2020 shořelo téměř 19 milionů hektarů půdy, což je pětina všech australských lesů, která se rovná rozloze dvou a půl České republiky. Požáry zničily obrovské množství prostředí tak rychle, že se zvířata nedokázala přemístit do bezpečí, jako to bývá v případě menších požárů. Střízlivé odhady zmiňují, že požáry a s nimi i poprvé prokázaný vliv kouře usmrtily více než miliardu živočichů. Rozsah a intenzitu požárů ilustruje také skutečnost, že snad poprvé v posledním tisíciletí ve vel-

Foto: Ondřej Belfín

Na fotografii pořízené měsíc po požáru jsou již vidět první rostliny i zelené listy na stromech

Foto: Ondřej Belfín

Kakadu černý – zástupce skupiny druhů, které ztratily spoustu hnízdních možností v podobě starých doupných stromů

kém měřítku hořely i Gondwanské deštné pralesy na východě Austrálie zapsané ve světovém dědictví UNESCO, které hořet prostě nemají. Navíc na rozdíl od eukalyptových lesů nejsou na požáry zvyklé a jejich obnova potrvá až stovky let, pokud bude vůbec možná.

Téměř dva měsíce po skončení sezony stále není jasné, jaké dopady budou mít požáry na australskou avifaunu, protože mnoho zasažených oblastí je i nadále uzavřeno nebo jsou nedostupné. Každopádně už teď temější pobočka BirdLife uvádí, že více než 50 druhů ptáků přišlo o 30 % svého biotopu a až o čtvrtinu může narůst počet druhů, kterým hrozí vyhynutí.³ Mezi nejpostiženější patří pralesní druhy jako lyrochvost nádherný nebo jižní

poddruh téměř nelétavého malého pěvce křováčka rezavého, dále papoušek zemní nebo sova temná. Obzvláště pro velké dutinové druhy byla tato sezona kritická, protože síla požárů zničila stovky starých stromových velikánů. Pro některé druhy, jako je kriticky ohrožená medosavka žlutočerná, jejíž biotop byl zasažen „jen“ z 15–20 %, je to stejně citelná ztráta vzhledem k velikosti populace menší než 400 ptáků. Populace přitom byla oslabena již během loňské, extrémně suché sezony, kdy byl vyveden jen malý počet mláďat.

Do historie se rozhodně zapíše i záchraná poslední populace ohroženého střízlíkovce východního ve státě Viktorie. Předpověď požárů zněla jasně, poslední útočiště těchto téměř

nelétavých ptáků bude spáleno na uhel. Proto tým ornitologů s podporou dalších organizací neváhal a podnikl dosud nevídanou záchranou akci. Za cenu ohrožení vlastních životů se týmu ornitologů povedlo odchytnout 15 těchto vzácných ptáků a pomocí terénních aut, lodě a letadla je během sedmi hodin dopravili do bezpečí zoo v Melbourne. Ptáci tak byli doslova evakuováni, podobně jako musela armáda evakuovat lidi z nedalekého města Mallacoota. Až čas ukáže, co zbylo z jejich útočiště a jestli mohou být vypuštěni zpět.³

Měl jsem štěstí, že jsem mohl navštívit třetí největší ostrov Austrálie – Kangaroo Island, někdy přezdíváný jako australské Galapágy – ještě před požáry, které spálily jeho přesnou polovinu. Ostrov se pyšní celou řadou zvířecích specialit, celkem tam najdeme 16 ptáčích poddruhů včetně pro ostrov endemického poddruhu kakadu hnědohlavého, jehož populace byla před požáry odhadována na 400 párů. Požáry bohužel zničily 75 % jejich areálu včetně důležité potraviny – šišek přesličníku, na kterých jsou závislí. Momentálně se ptáci krmí na posledních keřích, které oheň nezasáhl, a dobrovolníci za pomoci veřejných sbírek dělají maximum, aby populaci zachránili. Další ostrovní poddruh pokřováčka vláknocasého přišel o více než 82 % svého biotopu, a drží si tak velmi smutný titul letošními požáry vůbec nejpostiženějšího ptáka.³ Aby toho nebylo málo, byli poslední z přeživších mohykánů uloveni pravděpodobně kočkami. Poslední tvrdou ranou pro naše kolegy je i současná epidemie koronaviru a s ní přijatá opatření, která komplikují terénní práce a realizaci záchraných akcí.

Jaké jsou příčiny rozsáhlých požárů v posledních letech a jak je zmírnit?

Odpověď na tuto otázku není jednoduchá, a tak jsem vyzpovídal paní profesorku Susanne Schmidtovou z univerzity v Queenslandu, která vidí dvě hlavní příčiny rozsáhlých požárů. V první řadě je to rychlá změna klimatu, která kombinací vyšších teplot a méně srážek způsobuje častější sucha. Výrazné oteplení v posledních letech způsobuje i masivní úhyn korálů nejen na pobřeží Austrálie, a proto bychom se měli urychleně snažit zpomalit vliv člověka na změnu klimatu. Za druhé je to špatná kontrola šíření požárů. Velkým požárům se dá efektivně zabránit pravidelným vypalováním menších ploch, stejně jako to po tisíciletí dělali místní domorodí obyvatelé, kteří například obhospodařují velkou část severní Austrálie, kde k neřízeným požárům nedochází. Je zřejmé, že takové požáry budou nejen v Austrálii mnohem častější, a tak nejen našim australským kolegům a ptákům držme palce! ✍ Ondřej Belfín

Literatura

- Atwell B. J. a kol. 1999: *Plants in Action: Adaptation in Nature, Performance in Cultivation*. Macmillan Education Australia, South Yarra.
- Leonard a kol. 2014. *Forest Ecology and Management* 314: 85–93.
- birdlife.org.au/australian-birdlife

Nové rezervace ČSO

Před třinácti lety jsme se v ČSO pustili do velkého dobrodružství – založili jsme první soukromý ptačí park v Česku. Přes počáteční nejistotu se dnes na mokřadní ráj na Josefovských loukách díváme skutečně s hrdostí a vidíme správnou cestu – na vlastních pozemcích vytvářet vhodné prostředí a aktivně zajistit ptákům ty nejlepší možné podmínky pro život. Mnohokrát děkujeme vám všem, kdo jste se o vznik Josefovských luk zasloužili. Bez stovek dárců, podporovatelů a dobrovolníků by jednoduše nevznikly.

Nastal čas posunout se dále – loni na jaře jsme proto vyhlásili „konkurz“ na nové rezervace. Odezva byla skvělá – poslali jste nám celkem 60 návrhů. Děkujeme za ně! Nebylo lehké mezi nimi vybrat, ale po bedlivém posouzení a návštěvě mnoha míst jsme našli dokonce tři nové lokality, kterým se vedle „Josefovek“ chceme nadále věnovat. Není náhodou, že hned dvě z nich jsou opět mokřadní. A některé další velmi zajímavé máme takzvané v šuplíku.

Pojďme si nyní vybrané lokality blíže představit.

Mnišské louky

V nivě řeky Ploučnice nedaleko České Lípy jsme našli kouzelné místo pro vznik druhé rezervace ČSO. Z velké části hospodářsky nevyužívané území s černými skládkami, starým úložištěm kalů a zarůstajícími zbytky původních říčních ramen je ideálním prostředím pro obnovu hnízdišť mokřadních ptáků. Jednou se i tady budou prohánět čejky, vodouši a chrástalové. Již nyní lze pozorovat ledňáčka říčního, jeřába popelavého, z bahňáků písíka a vodouše kropenatého, dále luňáka červeného nebo slavíka modráčka. Ochrana ptáků však pomůže i vzácným obojživelníkům, plazům, vážkám a motýlům. V prosinci jsme vykoupili první malý pozemek a nyní na jaře intenzivně jednáme o dalších výkupech.

Nově vznikající pracovní skupina na Mnišských loukách nedaleko České Lípy

Foto: Břenek Michálek

Kosteliska

Lokalita Kosteliska se rozprostírá na Hodonínsku v nivě říčky Kyjovky v bezprostřední blízkosti ornitologicky atraktivních Mutěnických rybníků. Prolíná se zde mozaika vodních ploch, rákosin, luk a lesíků. S využitím sečení, pastvy a drobných opatření, jako je hloubení tůní či výsadba vhodných dřevin, se chceme pokusit rozšířit vhodné podmínky nejen pro ptactvo, ale i pro další druhy živočichů a rostlin. Z ptáků se zde vyskytují i opravdové skvosty jako vodouš rudonohý, čejka chocholatá, písíka čáponohá, orlovec říční, moudivláček lužní, bukač velký nebo strakapoud prostřední. Území má v péči Jihomoravská pobočka ČSO ve spolupráci s kanceláří ČSO a Entomologickým ústavem Akademie věd ČR. I zde se v zimě nadějně rozebíhlo vyjednávání o výkupu.

Malá Lipová

Malá Lipová je skutečně malá pískovna poblíž Přerova. Hlavním lákadlem lokality jsou hnízdiště vlhy pestré, které potřebují čas od času obnovit hnízdní stěnu. Pro úspěch celé rezervace je rozhodující přístup hlavního současného vlastníka – města Přerova, které s existencí rezervace předběžně souhlasí. Kromě vlh budeme myslet i na jejich obdivovatele. Chceme vybudovat pozorovací kryty přímo u hnízdní

Kosteliska na Hodonínsku

Foto: Přemysl Heralt

Malá Lipová u Přerova

Foto: Jiří Šafářek

stěny tak, abychom mohli tyto nádherné ptáky pozorovat i fotografovat z bezprostřední blízkosti a přitom je nerušili. Na přípravě i následném provozu rezervace se bude rozhodujícím dílem podílet Moravský ornitologický spolek.

A co Josefovské louky?

Samozřejmě neopomíjíme ani staré dobré Josefovky! Voda ze závlahového systému proudí, koně se pasou, čejky, kulíci, bekasiny a vodouši tokají, objevil se i vzácný návštěvník dudek chocholatý. A my připravujeme další výkupy více než 4 ha pozemků od města i soukromých vlastníků.

Lucie Hošková, Břenek Michálek, Přemysl Heralt, Zdeněk Vermouzek

Podpořte výkupy pozemků pro ptáky

Dosud jsme s vaší pomocí dokázali vykoupit více než 40 ha pozemků. Slibně předjednané výkupy pozemků se kvůli pandemii pozastavily, ale doufáme, že se brzy zase rozjedou, a pak bude třeba rychle jednat. Naopak se otvírají zcela nové možnosti výkupu; je-li to tedy ve vašich možnostech, podporujte prosím i nadále rozvoj ptačích rezervací.

Děkujeme!

Darovat je možné:

- Přes zabezpečený dárcovský portál darujme.cz/projekt/1202528. Je vhodný zejména pro rychlé platby kartou nebo zrychleným on-line převodem.
- Klasickým **převodem na účet** s využitím následujících platebních údajů:
 - číslo transparentního účtu: 2800277111/2010;
 - specifický symbol (s. s.): v případě člena ČSO se jedná o členské číslo (na požádání sdělíme na hoskova@birdlife.cz);
 - variabilní symbol (v. s.): **77** (pokud chcete podpořit rozvoj ptačích rezervací všeobecně, peníze budou využity podle aktuální potřeby).
- Pokud chcete **podpořit konkrétní lokalitu**, můžete využít těchto variabilních symbolů: **771** – Josefovské louky; **772** – Mnišské louky; **773** – Kosteliska; **774** – Malá Lipová.

Více informací o rezervacích ČSO na birdlife.cz/rezervace.

Spojíme-li síly, můžeme dokázat hodně – například vybudovat nové domovy pro ptáky, kde bude vše podřízeno jejich ochraně.

Foto: Martin Brejška

Jiří Formánek je bez nadsázky nejvěrnější člen ČSO – do společnosti vstoupil již 1. ledna 1946, tedy před 74 lety!

Jiří Formánek devadesátiletý

„Já jezdím do přírody pořád, bez ohledu na počasí. Podle mých zkušeností ptáci hnízdí podle kalendáře, ne podle počasí.“ Tak reagoval Jiří Formánek na otázku, zda hodlá i přes nepřízeň počasí se svou ženou odjet do jejich druhého domova na Vysočinu. I v době Jirkova důchodu byla sousedská setkání u skleničky vína na konečné v pražských Řepích poměrně vzácná, protože měl stále celou řadu aktivit spojených s ptáky. Věděli jsme, že se Jirka vrátí do Prahy teprve „s prvním sněhem“. Jiří Formánek patří ke stále vzácnějšímu typu biologů, kteří kromě teoretických znalostí také umějí vnímat děje v živé přírodě a mají dlouhodobé nadšení a vytrvalost. Jirkovu fenomenální znalost hnízdění biologie ptáků dokládá dnes už legendární historka z Krkonoš. Předpokládalo se, že ve stráni nad přehradou u Špindlerova Mlýna hnízdí hýlí rudí, ale hnízdo nikdo nenašel. Jirka po obhlídce terénu prohlásil: „Kdybych byl já hýlem rudým, tak si hnízdo postavím tady.“ A rozhrnul keř, kde seděla samička na hnízdě. Jeho druhým koníčkem bylo fotografování v nesnadných podmínkách s mnoha improvizovanými vylepšeními na obtížně dostupný citlivý materiál. Jirkovo mnohaleté úsilí v terénu přineslo mimořádné ovoce – ojedinělý fotografický atlas *Hnízda pěvců České republiky* (Academia, Praha 2017).

Jiří Formánek se narodil v roce 1930 v Pulici u Dobrušky a středoškolská studia strávil v Praze, kde už projevoval zájem o ornitologii a své bádání zaměřil na Královskou oboru. Vystudoval Přírodovědeckou fakultu UK v Praze, kde se setkal s takovými osobnostmi zoologie, jako byl Walter Černý nebo Zdeněk Veselovský. Během působení v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích se s Jiřím Andreskou zasloužili o vybudování terénní ornitologické stanice ČSO na rybníku Blatec. Mnoho let trvající zájem o značení ptáků završil Jirka i profesně, když od roku 1965 do roku 2001 pracoval v Národním muzeu v Praze jako vedoucí kroužkovací stanice.

Spektrum druhů, kterým se Jirka Formánek věnoval, je opravdu široké. Ve druhé polovině 70. let se doslova průkopnický zapojil do odchytu husí velkých v jižních Čechách. Mimo kovových kroužků je značil i krčními límci. Od roku 1982, kdy byla poprvé pozorována vyvedená mláďata slavíka modráčka středoevropského u Postřekova na Domažlicku, se tomuto druhu po řadu let věnoval. Byl také první, kdo v Orlických horách vyfotografoval hnízdo hýla rudého nebo pěvušky podhorní. Tak bychom mohli pokračovat dlouho, jak dokládají fotografie hnízd, z nichž o každé Jirka vyprávěl příběh skrývající se za jejím pořízením. Nesmíme však opomenout jeho každoroční kroužkování čápů bílých v jižních Čechách.

Své poznatky uplatnil v řadě publikací, jako např. v edici kompendií *Fauna ČR – Ptáci, Atlasu migrace ptáků ČR a SR, Atlasu hnízděního rozšíření ptáků Prahy*, a v komentovaných nahrávkách projektu Českého rozhlasu *Hlas pro tento den*.

Jirka prožil mimořádně bohatých 90 let a získal moudrý, laskavý i kritický nadhled nad jednotlivostmi, které člověka v daném okamžiku sice štve, ale v měřítku desetiletí jsou jen opakujícím se jevem. ❦

Lucie a Martin Brejškovi

Stalo se „kouzelné slůvko“ v ornitologii ohroženým druhem?

„A kouzelné slůvko?“ Kdo z nás tuhle větu někdy nevyslovil či neslyšel od rodiny a přátel při výchově malých dětí? *Ptačí svět* však není o výchově malých dětí. Je adresován široké škále zájemců o dění v ptačím světě, podobně jako mnohé ptačí on-line databáze či sociální sítě, ve kterých sdílíme svá pozorování. Často si možná nechtěně neuvědomujeme, že se jedná o veřejné zdroje a můžeme řadu potenciálních zájemců o sdílení svých zážitků s operenci odradit. Jak? Uvedu příklad. Jsem seniorem, který celý život vyrábí ptačí budky, pozoruje ptáky na krmítku a má z nich upřímnou radost. Protože jsem seniorem moderním (a že takových je), naučím se pracovat s počítačem, mailovat a vkládat své zážitky z pozorování ptáků do on-line databází nebo na sociální sítě k tomu určené. A protože jsem milovníkem, nikoliv odborníkem, vložím do nich místo sýkory modřinky sýkoru azurovou. Co se stane? Jsou pouze dvě možnosti. Budto zareaguje odborník slušný, nazýváme ho „slušňákem“, nebo méně slušný neboli „neslušňák“. Slušňák odpoví: „Došlo pravděpodobně k záměně se sýkorou modřinkou, bylo by vhodné připojit k pozorování fotku.“ Neslušňák: „Určitě to byla modřinka,

Foto: Patrik Molitor

Akce pro veřejnost poskytují příležitost ke sdílení nadšení pro ptáky mezi všemi věkovými kategoriemi

vlož sem fotku.“ Moderní senior vloží fotku. Slušňák odpoví: „Jedná se o sýkoru modřinku, prosím opravte pozorování.“ Neslušňák: „Jsem to říkal, modřinka.“ Jak tyto rozdílné reakce zapůsobí na milovníka ptactva? A nemusí se jednat o moderního dědečka nebo babičku, může to být i začínající pozorovatel a budoucí odborník. Bude mít chuť ještě sdílet svá pozorování v případě, že mu na něj budou reagovat ti méně slušní? Představte si, že mezi moderním dědečkem a neslušňákem může být rozdíl i 50 let. Dovolil by si to někdo při osobním setkání? Ve chvílích nostalgie otevřu ve své e-mailové schránce korespondenci od ornitologů s velkým O, kteří už mnohdy nejsou mezi námi, a obdivuji, s jakou grácií a úctou odpovídali na dotazy tehdy mladému cucákovi, který jim nesahal a nesahá ani po kotníky. Zpět do reality mě vrátí např. pohled do některých komentářů naší nejznámější ornitologické databáze Birds.cz. Ne v tom, že by do ní nevkládali pozorování odborníci s velkým O, ale způsob vyjadřování některých z nich. A říkám si: Když už někteří lidé využívají databázi ČSO, proč nevyužívají i etický kodex ČSO („Člen ČSO má úctu a respekt k ostatním členům... a je jim dle svých možností na požádání nápomocen...“)? A proč nevyužívají třeba i ono „kouzelné slůvko“, když už o něco žádají? Protože jsme tvorové zapomnětliví? Třeba ano. Proto není špatné si občas pravidla slušného chování zopakovat a dodržovat je. Zvláště v takto vybrané společnosti, ve které se všichni elektronicky pohybujeme. ❦

Patrik Molitor, předseda Slezské ornitologické společnosti, pobočky ČSO

Návyková „nuda“ severu

Foto: Tomáš Grim

Cvrčaly cvrčí, kvíčaly kvíči, modráčci se modrají!
Jaro konečně přišlo do Finska – a my zas do něj.

Tož, Finsko: co vás napadne? Sobi, losi, medvědi. Endemický sladkovodní poddruh tuleně kroužkového v obřím ledovcovém jezeře Saimaa. Lososi v čirých peřejích (ta chuť, hlavně ti uzení!). Ale žijí tu vůbec nějaké zajímavé ptactvo? To si pište!

Milá překvapení

Převijím finský pásek na začátek. Červenec 1995. Konečně první velká cesta do vysněného zahraničí. Do Finska jsme pronikli netradičně ze severu: náš průkopnický autobus (prý jako první český projel do Norska z Ruska, tehdy čerstvě otevřeným hraničním přechodem u obce Borisoglebsk) se u severonorského Kautokeino stočil na jih. A cestu do Švédska si zkrátil přes takový ten „prst“, kterým Finsko ukazuje na norské Tromsø.

Během prvního kratinkého kontaktu na mě finská krajina neudělala pražádný dojem. Kdyby mi tehdy někdo řekl, že do finské „severské nudy“ vstoupím později ještě rovných desetkrát a celkem tam strávím přes sedm měsíců čistého času, budu pochybovat o jeho duševním zdraví.

Do Finska jsme se sice s kolegy vraceli z důvodů pracovních, ale moc rádi. V jeho naprosté stejnosti od severu na jih a od východu na západ je cosi uklidňujícího – i tam, kde jste se ocitli poprvé, se cítíte jako doma...

Na druhé straně člověk nikdy neví. Třeba když jsme v jižní Karélii začínali bádát na rehcích zahradních (a na ně specializované rase kukačky obecné). První den na lokalitě s naším finským kolegou. Zastavíme u první budky. Vystoupíme z vozu a přímo nad ním krouží orlík krátkoprstý. „Chodím tu do lesa dvacet let, orlíka jsem tady nikdy neviděl!“ Kolegův šok vyléčilo odsouhlasení tohoto pozorování, ostatně doložené fotografií, finskou faunistickou komisí.

I tak zdánlivě „nudný“ kout světa, jako je Finsko, umí překvapit. I při každé další návštěvě...

Rady k nezaplacení

• **Jak tam?** Do Finska vám možná přijde nejpohodlnější doletět. Pokud vás zajímá jih, tak do Helsinek; máte-li zálsk na sever, pak do obce Ivalo. Čas ušetříte, to ano. Ale vážně chcete vynechat jihopolské rybníky u Zatoru¹ či severopolský Biebrzański Park Narodowy (a rákosníky ostrícové)? Skutečně máte v úmyslu připravit se o táborák na liduprázdné písčité pláži pod vonícím borem na břehu moře kdesi v Lotyšsku? Fakt se nechcete probudit pod širákem z májového rozbřesku, zmrzlí jak štolverk, u legendární tahové zastávky v eston-

Dramatická scenérie severu – naklonujte dvěstětisíckrát a máte celé Finsko. Národní park Patvinsuo, Severní Karélie.

Malá názvem, velká vzhledem. Severská kráska potáplice malá ve svatebním šatě. Hnízdívá na menších jezerech chudých na rybí osádku, kde se vyhýbá konkurenci větší potáplice severní. Pro potravu ale zalétává na větší jezera. Hnízdo bývá na mikroostrůvku, tak jako v tomto případě. Utula, Jižní Karélie.

Foto: Tomáš Grim

ském národním parku Matsalu?² Pobaltí nabízí řadu zajímavých zastávek, všechny pěkně po přímé trase na sever.

- **Jak sem?** Z Finska vám možná přijde nejpohodlnější domů doletět. Čas ušetříte, to ano. Ale vážně chcete vynechat dýmáček v koruně evropských ptáčkařských oblastí, slovnutý Varanger?³ Skutečně máte v úmyslu se připravit o návštěvu spektakulárních Lofot, Vesterál⁴ a norské části Laponska?⁵ Fakt se nechcete probudit u některého z četných tichých jezer jižního Švédska?⁶ Skandinávie nabízí řadu zajímavých zastávek, všechny pěkně po přímé trase na jih.
- **Kam tam?** Všechny hlavní finské lokality jsou na severu. To neznamená, že jih nestojí za návštěvu – i kdyby vašim hlavním cílem bylo třeba estonské Matsalu, vyplatí se i to nejjíznější Finsko za krátkou zajíždku: vždyť tam hnízdí potáplice!
- **Kdy?** Sever Finska láká jistě i v zimě, kdy se objevují vzácné sovice sněžní (viz „Hlavní město sov“ dále). „Můžu už teda dojet na ten *owling*?“ optal jsem se tamějšího kolegy. Odpověď mé nadšení zchladila: „Jasně, jsi vítán, ale nezapomeň si čelovku...“ Takže žádný vánoční výlet, kdy dohlédnete nanejvýš na první zasněžený smrk (s tou čelovkou). Zimní výlet na sever plánujte ideálně na duben. Jarní pak na konec května a červen (ale i červenec bují ptačí aktivitou). Pokud kombinaci sever + zima neodoláte, směřujte svou cestu tak o 1 300 km jižněji.⁷

- **Doprava.** Můj dojem, že prostě není, potvrdil finský kolega. Ten mi osvětlil, proč na tom, co se tvářilo jako zastávka autobusu, nebyl nejen jízdní řád (nikdy), ale ani žádný cestující (nikdy). Výskyt autobusů byl stejný (nikdy). Ne že bych tam prostál měsíce, ale přece jen by snad i vám začala po několika letech, co jezdíte kolem zastávky i několikrát denně, vrtat její osířelost hlavou. „Bus jezdí jen jednou ráno a jednou odpoledne, pro školní děti“ – pak už ani nemusel dodávat, že v časném létě, kdy jsme do Finska směřovali jako ornitologové, i v pozdějším létě, kdy jsme měli po skončení sezony i čas na ptáčkaření, děti již školy nemají. Za 222 dnů, co jsem ve Finsku podle deníčků dohromady strávil, jsem viděl linkový autobus jednou. Dodnes mám tu scénu vypálenou v paměti... Mezi velkými městy sice jezdíbusy i vlaky častěji, ale pro ptáčkaře, který potřebuje být mimo města, je jasnou volbou autopůjčovna nebo vlastní auto (viz výše).
- **Doleva. Pardon: Strava.** Zatímco Argentina je maso, Finsko je losos. Do stejné míry, tedy stoprocentně. Nejlépe uzený, v umaštěných novinách, při válečce na břehu jezera – a jídelnu tohoto kalibru zde dlouho hledat nebudete. Jako příloha nejlépe poslouží medvěd (pivo *Karhu*).
- **Ubytování.** Drahé. Nebo – a to mi přijde jako rozumná volba – úplně zadarmo. Počet nehlídaných lesních cest, kam se dá odbočit... a vycouvat z nich až druhý den ráno, vám vystačí na několik reinkarnačních cyklů...
- **Domorodci.** Kdo s Finem zapředl rozhovor, kterýžto se vzácně protáhne i na celé souvislé věty, nediví se, že *Světová asociace autistů* vznikla právě v této horkokrevně srdečné zemi... Nicméně po pár letech setkávání, několika společných saunách a něco litrech společně vyzunknutých piv lze začít mluvit o náznacích opravdu srdečného kamarádství. Důvody jsou i pragmatické: Finsko je ptáčkařská a wildlife-fotografická velmoc a komunita těchto podivínů je nejaktuálnější zdroj informací (finský web <https://www.tiira.fi/> je jen ve finštině, takže kamarád překladatel se hodí).
- **Architektura.** Nelze vynechat: specifická „laťková“ jednopodlažní stavebnost finských obcí dává tak silný pocit cestování v čase („tak jsem se zas propadl do 50. let minulého století“), jaký mívám jen v Latinské Americe (tam jde ale o jiná staletí...). Vše pečlivě opraveno, udržováno. A rozvolněno: jste v centru obce, ale kolem vidíte jen les. Takže ptáčkaříte v „divočině“ a najednou na vás vykoukne *kahvila* – ta se hodí, páč díky světlu 24/7 ptáčkaříte téměř 24/7, k čemuž vám dopomáhej káva. Ostatně Finové mají nejvyšší spotřebu kávy na světě (a také nejvyšší výskyt depresí v Evropě; co je příčina a co následek, nechci vědět...).
- **Kultura.** V této věci, tedy sauně, si dovolím doporučit věnovat zvýšenou pozornost tomu, zda je teploměr skutečně funkční. Zvláště v případě, že si tu pekelnou komoru roztápite sami...

Budu se opakovat, vím. Ale záměrně a jen pro ty, které doporučení na sever i na jih jet (a ne letět) nepřesvědčilo: co čteme v knize *Nejlepší ptáčkařské lokality Evropy?*⁸ Nevím, co vy, ale já tam vidím do očí bijící itinerář Białowieża – Biebrza – Matsalu – Oulu – Kuusamo – Varanger – Falsterbo – Waddensee.

Stále nic? Co čteme v knize *Sto nejlepších ptáčkařských lokalit světa?*⁹ Nevím, co vy, ale i tam vidím do očí bijící cestu Białowieża – Matsalu – Oulu – Varanger – Falsterbo – Waddensee.

Tak vidíte. ☺

Sever severu

Sever Fennoskandie je kapitola sama pro sebe.⁵

Ve finské části Laponska najdete kromě občasných dopravních zácp (sobích) i atraktivní opeřenstvo. Rašeliniště u obce Javarus hned za polárním kruhem = strnadi rolní, sýkory laponské a utopená GPSka. Na tamější poměry impozantní kopečky Kiilopää a Kaunispää jižně od velkého severského jezera Inarijärvi = kulíci hnědí na pár metrů. Krmítko za přísilniční hospodou Neljän Tuulen Tupa severně od obce Kaamanen = hýlí krivčí, sojky zlověstné a hutná sobí polívka. Přísná přírodní rezervace Kevo = bělokuři rousní, chaluchy malé, spousty vyvedených modráčků.

A samozřejmě vyhlášená lokalitka na budnička severního u kostelíka v obci Neiden. Ale to už jsem přetekl do Norska, takže pěkně zpátky na jih.

Jih severu

Procházka severským lesem – toť „plavba“ po měkounkém koberci mechů, lišejníků a borůvčí. V takovém přírodním chrámu nám ubíhá

Foto: Tomáš Grím

Chaluha malá ve své typicky dobré náladě. Přísná přírodní rezervace Kevo, Laponsko.

Foto: Tomáš Grím

Modrušku tajgovou jsme našli kolem 3:00 ráno, což moc nadějí na fotku nedávalo. Tento sameček našťestí porušil pravidla, zpíval rebelsky i přes poledne. Ruka, Severní Ostrobotnie.

práce tak nějak sama od sebe. Zvláště když nám den zpestřují jeřábci, tetřivci i tetřevi. Badatelé je až smutno, že kolem půlnoci by měl za slučící kvorkání a světla dostatečného ke čtení knížky přestat bát a zalehnout, aby byl zas ráno svěží.

Hned za domem, který si pronajímáme (v příslušenství jsou dvě sauny a „co by kamenem dohodil“ jezero), volají rákosník pokřovní, hýl rudý a několik cvrčel. Každý samec má svůj typický motiv – jeden dokonce pro strnada obojkového (mapa ve Svenssonovi už bohužel neodpovídá realitě – tento asijský druh zůstává asijským, ve Finsku vyhyнул).

Půlnoční mimozemšťani

Naštěstí býval i při práci čas na ptáčkaření – vždy během kukačko-rehčí sezony na něj vyšlo i pár hodin za měsíc. Za návštěvu stály i zdánlivě nudné polní kultury východně od nedalekého města Lappeenranta.

V křovinaté buřině kolem kanálu v otevřených polích se ukrýval další asijský druh, sedmihlásek malý.

Vrcholem býval výlet na zasloužené známý blízký mokřad Siikalahti. Kromě pozorování standardních opeřenců – potápka rudokrka a žltorohá, orlovec, slavík tmavý – mi nejvíc utkvěl jeden noční výlet za mimozemšťany.

Obslužná cesta u ruských hranic, jediné světlo protne šero mlhavé noci – reflektory pohraničnického auta. Kontrola dokladů a zbytek noci klid. Jen ti mimozemšťani – ty jejich pazvuky! Bizarní bublo-vrčení šumné koly, výskoky kolmo vzhůru. Bekasiny větší.

Cože? Stejně jezero?!

O vzhledu krajiny, která vás ve Finsku pronásleduje... Pardon. O vzhledu krajiny, kterou se v kterékoli části Finska můžete kochat od rána do večera, nejlépe svědčí následující příhoda.

Při našich finských výzkumech přebýváme v karelské vesničce Utula. Leží na břehu jezera Saimaa. Při cestách dál na sever projíždíme přes Joensuu. Když jsme se tam zatoulali poprvé, nevěřicně jsem hleděl na tabulku označující tamější jezero: Saimaa. Pak mi ale došlo, že „pojmenovat nějakých 187 888 oficiálně uznávaných jezer, to by chtělo řádnou slovní zásobu!“

Jenže pak se ukázalo, že to je pořád to stejné jezero! A to jste vzdušnou čarou 200 km daleko od naší základny. Saimaa je nejen čtvrtým největším jezerem Evropy. Je také prvním v Evropě (a třetím na světě) co do délky svého pobřeží: 15 000 km. Patnáct tisíc! Ta neuvěřitelná pokroucenina vodní plochy zasahuje jako kořenohlavec krabí všude okolo toho, co by člověk čekal od „vychovaného“ jezera. A je v něm prý 12 938 ostrovů.

Hýl křivčí, buclatý sympos. Zaslouží si samostatnou zájždku. Zvláště když na to krmítko za hospodou u silnice chodívají i sojky zlověstné. Kaamanen, Laponsko.

Foto: Tomáš Grim

Couváme do svahu do nepřehledné zatáčky ověřit, že nás zrak neklamal – jak lépe vyjádřit atraktivnost sovice krahujové? Někde mezi Smalfjordem a Ifjordem, Finnmarksvidda, Norsko.

Foto: Tomáš Grim

Odtud přišla velká část ptačích druhů, za nimiž se do Finska jezdí – tam vzadu je Rusko. Pohled z hory, která se tyčí celých 200 m nad okolní „palačinku“. Národní park Koli, Severní Karélie.

Foto: Tomáš Grim

Bez obav: dalších skoro dvě stě tisíc jezer komentovat nebudu. Tedy jinak než z hlediska toho, co opeřeného na jejich hladině potkáte. Nejvíc mě vždy potěší potápličky, malé i severní. A ovšem že i severské kachny, hoholi, hvízdáci, chocholačky.

Ruka

Na kopci nad obcí Ruka trásla se mi ruka.

Bylo to vzrušením z konečně korunované snahy dohledat jeden z nejkrásnějších evropských druhů pěvců, modrušku tajgovou. Nepoddává se fotosnahám snadno, holka jedna vykutálená – sedává vysoko, na špičkách dlouhánkových smrků. Je plachá, zpívá většinou jen před rozedněním, umlká typicky s rozbřeskem. V šerém hledáčku ten flek jako opeření těžko vůbec identifikovat.

Kde modrušku najít? Její biotopová preference, tedy nenarušené lesy ve svazích, zužuje na území Finska výběr potenciálních lokalit na oba dva kopce, kterými finská placka oplývá. Přeháním jen o fous. Celková finská – a tím pádem evropská, v užším neruském smyslu – populace je odhadovaná na sotva půl tisíce párů a mezi lety silně kolísá. Východofinská hora (obyvatelé And prominou...) nad lyžařským střediskem Ruka je tutovka: během let jsme nacházeli zpívající oranžovo-modré samce na těch přesně stejných stromech.

Jen pro pořádek: „evropských“ byl samozřejmě vtíp. Podobně jako ostatních pět zástupců stejného rodu (*Tarsiger*) je i „naše“ modruška echtovním asijským druhem. V prvním přiblížení jde o čistě himalájskou skupinu (právě o geografické úchylnosti „naší“ modrušky svědčí její bývalý český název – m. sibiřská). Západně od Uralu se modrušky tajgové dostaly až především, teprve kolem druhé světové války. První finský záznam: 1949, první hnízdění v jádrové oblasti kolem Kuusamo až včera: 1971.

Expanzi na západ mají ostatně od konce poslední doby ledové typické asijské druhy ptáků v módě – nejen finští, ale i „naší“ budničci zelení, hýli rudí či lejsci malí by mohli vyprávět. A samozřejmě už zmínění sedmihlásci malí, rákosníci pokřovní, budničci severní či strnadi rolní. O tom, kde jsou skutečně doma, nejlépe svědčí pohled na mapu jejich zimovišť.

Hlavní město sov^{8,9}

I ptačkař, který se neřadí mezi fanatické „odškrtávače“ (*twitchers*), má své sny. Kdo by nechtěl vidět *jakoukoli* sovu? Natož něco tak působivého, jako je puštík vousatý?

Jenže sovy jsou noční, skrývací a některé severské druhy navíc nomadické: jeden rok hnízdí v dané oblasti běžně, další zas vůbec (podle gradací či propadů populací drobných zemních hlodavců). Řešení?

Oulu. Město v polovině Finska, na pobřeží Botnického zálivu, poblíž Liminganlahti (Kde jsou vodouši malí! Pardon, můj nejoblíbenější druh bahňáka...). Oulu proslulo jako evropské hlavní město soviho ptačkářského průmyslu (vážně finské „Oulu“ a anglické „owl“ souzní jen náhodou?). A nejlepší místo na světě na pozorování puštíka vousatého. Do půl hodiny jízdy autem od města lze vidět osm druhů sov. Ta věta by měla končit vykřičníkem – je to největší hustota sovích druhů v Evropě.

I takový špek jako sovice sněžní se občas objeví. Ale pozor na matoucí mapky v atlasech, vzbuzují nemístné naděje: „Letos jsme měli jen jedno pozorování, loni za celý rok dvě“, píše kolega, který přímo v Oulu bydlí. Každopádně, pokud vás fascinuje třeba puštík vousatý (a koho ne?!), pak Oulu je *to* místo.

Mě puštík vousatý fascinuje rozhodně. Píšu zas do Oulu, *owling* láká. Finsko však daleko, takže odesílám text do redakce *Ptačího světa*, balím fídlátka a hurá do zářivého jarního dne na uralky do Beskyd... 🦉

Literatura

- 1 Bronclík M. 2015: Údolí kaprů: ryby, ptáci a ... dinosauři?! Ptačí svět 22(3): 30–32.
- 2 Doupal L. 1996: Estonsko. Ptačí svět 3(3): 8.
- 3 Hrubý J. 2000: Za kajkami k norskému Varangerfjordu. Ptačí svět 7(3): 12.
- 4 Doupal L. 1994: Norsko. Ptačí svět 1(2): 6.
- 5 Podzemný P. 2010: Severní Skandinávie – Laponsko. Ptačí svět 17(2): 22–24.
- 6 Mach J. 1997: Za letní avifaunou jižního Švédska. Ptačí svět 4(2): 8.
- 7 Vermouzek Z. 2011: Zimní pobřeží Baltu. Ptačí svět 18(2): 22–24.
- 8 Couzens D. 2011: *Top birding sites of Europe*. New Holland, London.
- 9 Couzens D. 2008: *Top 100 Birding Sites of the World*. New Holland, London.

Tomáš Grim | je ptačkářem na volné noze a této „profesi“ navrhuje říkat „freebird“. Za skoro 7 let v zahraničí měl to štěstí navštívit přes 70 zemí na všech 7 kontinentech a pozorovat přes 4 000 ptačích druhů. Rád své zážitky sdílí na promítáních, v článcích i knihách (spoluautor „Nejlepší ptačí knihy roku 2017“, cenu uděluje časopis British Birds a British Trust for Ornithology).

Podnikáme odpovědně

Lafarge Cement, a. s., je jedním z významných výrobců stavebních materiálů v České republice. Kromě cementů vyrábí také maltovinové pojivo Multibat PLUS a vápence pro odsíření elektráren a tepláren ENVICALC. Závod v Čížkovicích na Lovosicku nedávno oslavil stodvacetileté výročí. Ohromné investice v posledních 30 letech přinesly zefektivnění výroby, které vedlo ke snížení energetické náročnosti, a zároveň byl také splněn cíl snížit dopad výroby na životní prostředí na co nejnižší míru. Stalo se samozřejmostí, že všechny emisní limity, definované legislativou, jsou s rezervou plněny. Na cestě nahrazování primárních, ušlechtilých paliv těmi druhotnými jsme zde v Čížkovicích na světové špičce.

Již léta **podporujeme** některé místní sociální a environmentální projekty jako například Poradnu pro náhradní rodinnou péči v Litoměřicích nebo obecně prospěšnou společnost Milešovka.

Rekultivaci a revitalizaci vytěžených lomů jsme rozšířili o **spolupráci s ornitology** při ochraně ohrožených druhů. Již počtvrté v budce na našem komíně zahnízdil pár sokola stěhovavého a vyvedl mladé.

Jsme partnerem programu **Záchrana sýčků** České společnosti ornitologické, který se věnuje ochraně těchto kriticky ohrožených sov.

Lafarge Cement, a. s., 411 12 Čížkovice 27
tel.: 416 577 111, www.lafarge.cz

**ČESKÝ
ČÍŽKOVICKÝ
CEMENT**

DÍKY
DOKONALÉ
OPTICKÉ KVALITĚ
SPOLEHLIVĚ
URČÍTE KAŽDÝ
DRUH

LEPŠÍ
POHLED
NA
SVĚT

Pěnice pokřovní
Sylvia curruca

MeoStar S2 82 HD

MeoStar B1 10 × 42 HD

15%
sleva

na nejoblíbenější
produkty*

Exkluzivní nabídka nejoblíbenějších modelů pro členy ČSO:

- **MEOSTAR S2 82 HD**
okulár 30–60× WA
okulár 20–70×
- **PŘÍSLUŠENSTVÍ**
Adaptér S2
Lišta S2
MeoPix
Fotoadaptér
Brašna S2 Stay-on-case
Meopta/Manfrotto stativ
- **BINOKULÁRY**
MeoStar B1 8 × 32
MeoStar B1 8 × 42
MeoStar B1 10 × 50
MeoStar B1 10 × 42 HD
MeoStar B1 12 × 50 HD
MeoStar B1 15 × 56 HD

ČESKÁ
OPTIKA
od roku
1933

Doporučeno
Českou společností ornitologickou

Bližší informace a objednávkový formulář na www.birdlife.cz

* doporučené maloobchodní ceny pro členy ČSO

Meopta – optika, s. r. o., Kabelíkova 1, 750 02 Přerov
tel. +420 581 241 111 | e-mail: meopta@meopta.com
www.meoptasportoptics.com | www.meopta.com

meopta